

**Focusgroepenonderzoek
'nazorg adoptie'**

**Ann Buysse
Michel Vandebroeck
Universiteit Gent**

in opdracht van Steunpunt Nazorg Adoptie

1. INTRODUCTIE

Vanuit het Steunpunt Nazorg Adoptie kwam de vraag naar een onderzoek naar de noden, wensen en behoeften aan ondersteuning van adoptieouders. Sinds de bekrachtiging van het adoptieverdrag van Den Haag en de adoptiewet van 2005 wordt adoptie niet langer gezien als een privé-aangelegenheid, maar als een door de overheid op te volgen materie. Dat houdt in dat adopties goed moeten worden voorbereid, een maatschappelijk onderzoek verplicht is, dat de kwaliteit van de bemiddeling bewaakt wordt en dat goede nazorg wordt aangeboden. Om zicht te krijgen op wat die nazorg zoal kan en moet inhouden, werden op vraag van het Steunpunt Nazorg Adoptie adoptieouders bevraagd. In het onderzoek dat hier wordt beschreven, gaat het dan ook om de stem van de adoptieouders, om hun visie, hun noden, wensen en behoeften aan nazorg. Het onderzoek is zo gevoerd dat het informatief is voor de organisatie van nazorg. Er wordt daarom ingezoomd op de verwachtingen van ouders, hun ervaren sterktes en problemen in de opvoeding van hun adoptiekind, hun beleving van het huidige aanbod en hun behoeften aan bijkomende zorg. De lijst van vragen die vanuit de adoptiesector kwamen, omvatte onder meer: is er voldoende informatie over nazorgmogelijkheden, is er nood aan contacten met andere gezinnen die adopteerden, weet men waar men terecht kan bij problemen, is men tevreden met de verleende hulp, gaan adoptieouders actief op zoek naar ondersteuning, wat ervaren ouders als helpend in de opvoeding, hoe gaan ze om met de geboorte ouders, met vragen van hun kind over hun afkomst, met racisme, ...

Het onderzoek is gevoerd door twee onderzoekers met een complementaire achtergrond, met name de gezinstherapie en de gezinspedagogiek. Naast de initiële vragen vanuit het Steunpunt Nazorg Adoptie steunde het onderzoek dan ook op een aantal wetenschappelijk – theoretische hypothesen en inzichten omtrent opvoedingsondersteuning in het algemeen en adoptie in het bijzonder. We geven ze hier summier weer.

We vertrekken van de diversiteit aan gezinssituaties als maatschappelijke realiteit; een variëteit die door de betrokkenen op een eigen manier wordt beleefd. Vanuit het respect voor diversiteit en complexiteit worden in het onderzoek adoptieouders aan het woord gelaten in éénoudergezinnen, samenwonende en apart wonende adoptieouders en

adoptieouders met en zonder biologische kinderen. Opvoeding beschouwen we als tegelijkertijd vanzelfsprekend—alle ouders willen het beste voor hun kinderen—en een grote verantwoordelijkheid. Kinderen komen zonder handleiding, dus niemand weet hoe het moet. Onzekerheid is dan ook inherent aan opvoeden en we beschouwen opvoedingsonzekerheid dan ook niet als een probleem. Dat sluit niet uit dat we willen nagaan of opvoedingsondersteuning aan een reële vraag beantwoordt. Opvoedingsbetrokkenen ondersteunen is kinderen ondersteunen. Maar niet alles wat bedoeld is als ondersteunend, is het ook. Er is nog weinig kennisontwikkeling over of het aanbod aan opvoedingsondersteuning ook als ondersteunend wordt ervaren, en zo ja, wanneer. Wat voor sommige ouders met sommige kinderen een probleem is, hoeft dat niet te zijn voor andere ouders of voor anderen kinderen. Evenzeer geldt dat wat voor sommige ouders steunend is, dat niet is voor andere ouders. Geen twee ouders zijn dezelfde, geen twee kinderen zijn dezelfde en ook de contexten waarin ouders hun engagement pogen op te nemen, verschillen. Opvoedingsondersteuning kan—naast de ondersteunende effecten voor sommige ouders—ook onbedoelde, negatieve effecten hebben voor anderen. Zo heeft de manier waarop in onze cultuur over gezinnen gedacht wordt een belangrijke impact op het leven van en in gezinnen, ook voor adoptiegezinnen. Invloed stopt niet aan de grens van een gezin. Goedbedoelde initiatieven voor opvoedingsondersteuning kunnen bijvoorbeeld ongewild bevestigen dat adoptiegezinnen of alleenstaande ouders minder gewoon, minder normaal of zelfs slechter zijn voor het kind. Bovendien kunnen goedbedoelde initiatieven van opvoedingsondersteuning, naast positieve individuele effecten, ook als onbedoeld neveneffect hebben dat ouders steeds meer gaan geloven dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor het verzinnen van oplossingen voor alle mogelijke problemen. Opvoedingsondersteuning mag nochtans geenszins gevoelens van schuld, falen of onmacht genereren, niet rechtstreeks, niet onrechtstreeks, niet expliciet, niet subtiel. Het impliceert dat de definitie van opvoedingsondersteuning van waaruit we vertrekken, is dat 'iets pas opvoedingsondersteuning is, als het als door de opvoedingsbetrokkenen als steun wordt ervaren.' Het impliceert ook een alertheid op mogelijke onbedoelde en ongewenste effecten van opvoedingsondersteuning en ook hier respect voor diversiteit en complexiteit.

Uit vorig onderzoek weten we wel dat tijd een vrij universeel probleem is voor ouders en dat—hoewel er geen universeel steunende interventie bestaat—steun vanuit het informele netwerk wel in de buurt komt. Informele steun werkt vooral bij afwezigheid van

een gevoel van 'beter weten' en met een goede balans tussen 'gelijkgezind' en verschillend zijn. Het is veilig, creëert verbondenheid en herkenbaarheid, een veilige sociale ruimte waarbinnen men vrijuit kan praten met respect voor eigenheid en diversiteit. Van daaruit leren we dat gelijkwaardigheid en wederkerigheid sleutelbegrippen zijn en opvoedingsondersteuning ouders vooral een gevoel van competentie moet geven en hen erkennen als deskundigen van hun ouderschap. Wederkerigheid is ook binnen de opvoedingsrelatie cruciaal. Dat sluit evenwel niet uit dat ouders behoefte kunnen hebben aan "externe" deskundigheid en dat die behoefte gehonoreerd moet worden, als onderdeel van de maatschappelijke verantwoordelijkheid. Maar ook dan erkennen we dat kinderen geen 'becomings' zijn, ze zijn het object van de opvoeding maar niet de passieve ontvanger ervan. Kinderen zijn 'beings', actieve betrokkenen die hun omgeving beïnvloeden en betrokken zijn in het creëren van hun ontwikkeling. Kinderen maken het verschil.

We weten ook dat de context waarin die wederkerige opvoeding zich afspeelt een grote invloed heeft. Er is de algemene "culturele" context, die een grote verantwoordelijkheid legt op de schouders van ouders. Om maar één voorbeeld te geven: in een kennismaatschappij, waarin de neiging bestaat om iedereen te beoordelen naar zijn of haar productiviteit, zet dit ouders erg onder druk om bijvoorbeeld de best mogelijke schoolprestaties te verwachten. Maar er zijn ook specifieke contextfactoren: waar men woont, de buurt, de meer of mindere openheid van de school voor diversiteit, verschillen in inkomen en werksituatie, e.d. Die maken het voor ouders makkelijker of net moeilijker om hun engagement op te nemen. In dit onderzoek gaan we daarom uit van opvoeden als een gedeelde verantwoordelijkheid: we gaan zoals gezegd uit van de deskundigheid en de verantwoordelijkheidszin van ouders, maar peilen tegelijk naar het maatschappelijk engagement dat ze ervaren of net missen om hun eigen verantwoordelijkheid te kunnen vormgeven.

Samenvattend: De vraag van het Steunpunt Nazorg Adoptie is een unieke kans om het onderzoek naar opvoedingsondersteuning dat vaak beperkt blijft tot de studie van het aanbod en weinig rekening houdt met het proces van probleemdefiniëring aan te vullen met kennisontwikkeling over of het aanbod aan opvoedingsondersteuning ook als ondersteunend wordt ervaren, en zo ja, wanneer. De theoretisch – wetenschappelijke basis van waaruit het onderzoek om deze vraag te beantwoorden gevoerd wordt, gaat uit van de stelling dat opvoedingsondersteuning tegemoet komt aan een aan opvoeding

inherente onzekerheid. De focus ligt op diversiteit en complexiteit. Aangezien geen twee kinderen en geen twee ouders dezelfde zijn, mag opvoeding immers niet gereduceerd worden tot éénrichtingsverkeer van ouder naar kind. Evenzeer stopt invloed niet aan de grenzen van een gezin en heeft de manier waarop in onze cultuur over adoptiegezinnen gedacht wordt een belangrijke impact op het leven van en in adoptiegezinnen. Dit alles betekent dat mogelijks niet alles wat als opvoedingsondersteuning is bedoeld, als steunend zal worden ervaren. Alertheid voor mogelijke, onbedoelde, negatieve effecten van opvoedingsondersteuning is dan ook belangrijk. Er lijkt immers geen universeel steunende interventie te bestaan, al verwachten we wel dat voor adoptieouders de steun uit het informele netwerk in de buurt zal komen. We verwachten verder dat gelijkwaardigheid, wederkerigheid, afwezigheid van 'beter weten' en maatschappelijke solidariteit of engagement sleutelbegrippen zullen zijn.

2. METHODOLOGIE

Er werd gekozen voor focusgroepen. In een focus groep bespreken 4 tot 8 deelnemers een onderwerp grondig. In korte tijd wordt op deze manier veel informatie verzameld. Vooral de rijkheid en de verschillen in meningen die uit de groepsinteractie komen, zijn van belang. De deelnemers aan de focus groepen ontwikkelen immers een gezamenlijk taalgebruik en een variëteit aan meningen over het onderwerp. Elke informatie die men verkrijgt via de methodiek wordt als waardevol beschouwd.

Samenstelling en aantal focusgroepen

We beschreven reeds het belang van diversiteit in gezinssamenstelling voor de onderzoeksvraag. Verder is homogeniteit in focusgroepen belangrijk. De groep moet homogeen genoeg worden samengesteld zodat deelnemers vrijuit kunnen spreken. Zo zijn groepen best homogeen qua geslacht van de deelnemers en qua gezinsstructuur. Wat gezinsstructuur betreft, hebben we gekozen voor een opdeling naar ontwikkelingsfase van het gezin, al dan niet hebben van biologische kinderen en een extra groep moeders die alleen kind(eren) adopteerden. Het gaat er daarbij niet zozeer om dat we de groepen met elkaar willen vergelijken of uitspraken doen over "de alleenstaande ouders" versus "de kerngezinnen" of "mannen" versus "vrouwen". Het

gaat er wel om een zo groot mogelijke diversiteit van adoptieouders aan het woord te laten om zo veel mogelijk verschillende meningen te horen.

Gezinssamenstelling. Zoals we reeds beschreven, kan opvoedingsondersteuning ondersteunend zijn voor sommige ouders, maar tegelijkertijd onbedoelde, negatieve effecten hebben op andere ouders. De redenen hiervoor zijn talrijk en verscheiden en omvatten onder meer andere sociale perspectieven, grotere complexiteit, context etc. Zo is het niet ondenkbaar dat opvoedingsstijlen en principes die geschikt zijn in kerngezinnen minder adaptief zijn in 'andere' gezinnen zoals adoptiegezinnen of in eenoudergezinnen (Parke, 2003). Tot dusver staat vast dat aandacht voor diversiteit en complexiteit alvast noodzakelijk is. Dit onderzoek focust zich op gezinnen met enkel adoptiekinderen versus gezinnen met een combinatie van biologische kinderen en adoptiekinderen. In de literatuur wordt immers aangegeven dat er verschillen inzake motivatie van adoptieouders kunnen zijn en misschien spelen die verschillen ook een rol bij de ervaring van steun of de behoeften aan nazorg. In de literatuur wordt vooral ook de 'complexiteit' van gezinnen benadrukt en in verband gebracht met mogelijk andere behoeften aan ouderschapsondersteuning, vandaar het voorstel om een onderscheid te maken tussen 'gemengde gezinnen' enerzijds en 'adoptie' gezinnen anderzijds. Vanuit onze focus op diversiteit en complexiteit werd ook een extra groep georganiseerd met moeders die alleen kind(eren) adopteerden.

Ontwikkelingsfase van het gezin. Gezinnen met jongere kinderen zullen andere behoeften aan opvoedingsondersteuning hebben dan gezinnen met oudere kinderen. In de ontwikkelingsfase van het gezin is het echter belangrijk om niet enkel de ontwikkeling van de kinderen mee in rekening te brengen, maar ook de individuele ontwikkeling van de ouders en de ontwikkeling van het gezin. Bij adoptiegezinnen is de tijd tussen de kindervens en de effectieve komst van het kind vaak lang en krijgen ouders een kind op latere leeftijd dan verwacht. In de ontwikkeling van het gezin is het dan ook belangrijk aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de partnerrelatie, de ouder – kind relatie en het gezin als dusdanig. Het concept van 'ontwikkeling van gezinnen' refereert dan ook naar de diversiteit in ontwikkeling van individuen, relaties en gezinnen en de mogelijke spanning tussen de individuele, relationele en gezinsontwikkeling. Dit vormt de context waarbinnen ouderschap gebeurt. Voor de samenstelling van de focusgroepen maken we dan ook gebruik van een opsplitsing naar ontwikkelingspad

van het gezin. Concreet worden groepen samengesteld met ouders met kinderen onder 12 jaar en groepen met ouders met kinderen boven de 12 jaar.

Sekse van de ouder. De opsplitsing naar focusgroepen met vaders en met moeders is vooral ingegeven door de zorg om een veilige omgeving te creëren waar ouders vrijuit kunnen spreken. Daarvoor is homogeniteit in samenstelling binnen de groep belangrijk en in de literatuur wordt vooral gewezen op het belang van een sekse – homogene samenstelling. Door vaders en moeders afzonderlijk te horen, kunnen we ook verwachten dat we een grotere diversiteit in antwoorden krijgen.

Eén en ander betekent dat de combinatie van bovenstaande variabelen leidt tot 8 mogelijke focusgroepen, met name 2 (gemengd gezin versus adoptiegezin) x 2 (ouders met jonge kinderen versus ouders met tieners) x 2 (moeders versus vaders). Gegeven de mogelijke impact van het alleen ouder zijn (en alleen als ouder adopteren), werd een extra focusgroep voorzien met moeders die alleen kind(eren) adopteerden. Dit brengt het totaal op 9 geplande focusgroepen.

Er vonden uiteindelijk 8 focusgroepen plaats, in een iets andere constellatie dan voorzien. Door het beperkt aantal potentiële deelnemers voor de groepen vaders waren we immers genoodzaakt om twee groepen—vaders met biologische en adoptiekinderen en vaders met enkel adoptiekinderen ouder dan 12 jaar—samen uit te nodigen en tot één groep te reduceren. Door praktische of externe omstandigheden konden uiteindelijk een aantal ingeschreven ouders niet deelnemen. Dit resulteerde uiteindelijk in volgende acht focusgroepen:

Groep 1 bestond uit 8 moeders met adoptiekinderen jonger dan 12 jaar. Vijf moeders hadden één adoptiekind, de anderen hadden er twee. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen 2 jaar en 7 jaar. Eén van de moeders had een special needs kind.

Groep 2 bestond uit 3 moeders met adoptiekinderen ouder dan 12 jaar. Twee moeders hadden één adoptiekind, één moeder had twee adoptiekinderen. De leeftijd van de kinderen was 16 (drie kinderen) of 17 (één kind).

Groep 3 bestond uit 8 moeders met biologische en adoptiekinderen ouder dan 12 jaar. De moeder hadden één tot drie biologische kinderen en één tot drie adoptiekinderen. Eén moeder had ook twee stiefkinderen. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen 8 en 37 jaar oud.

Groep 4 bestond uit 5 moeders met biologische en adoptiekinderen jonger dan 12 jaar. Drie moeders hadden één biologisch kind en één adoptiekind en twee moeders hadden twee biologische kinderen en één adoptiekind. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen 4 en 12 jaar. Eén moeder had een special needs kind.

Groep 5 bestond uit 4 vaders met biologische en adoptiekinderen jonger dan 12 jaar. De vaders hadden allemaal één adoptiekind en het aantal biologische kinderen varieerde tussen één en drie. De leeftijd van de kinderen ging van 6 tot 12 jaar.

Groep 6 bestond uit 7 vaders met adoptiekinderen jonger dan 12 jaar. Zes van vaders hadden één adoptiekind, één vader had twee adoptiekinderen. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen één en zeven jaar.

Groep 7 bestond uit 4 vaders met biologische en adoptiekinderen ouder dan 12 jaar. Drie vaders hadden biologische kinderen (één vader had één kind, de andere twee hadden er twee), één vader had twee stiefkinderen. Het aantal adoptiekinderen varieerde van één tot drie. De leeftijd van de kinderen varieerde van 4 tot 20 jaar. Eén van de vaders had een special needs kind.

Groep 8 bestond uit 7 adoptieouders die alleen een kind hadden geadopteerd. Vier van de moeders hadden één adoptiekind, de anderen hadden er twee. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen 3 en 13 jaar.

In totaal deden 46 adoptieouders mee in de 8 focusgroepen, 15 vaders en 31 moeders. De deelnemers deden mee uit interesse. De herkomstlanden waar de kinderen vandaan kwamen waren divers, onder meer België, Cambodja, China, Ethiopië, Guinee, Haïti, India, Kazakstan, Rusland, Vietnam en Zuid-Afrika.

In één gesprek waren alle deelnemers moeders die alleen kind(eren) adopteerden. Verder waren er binnen de totale steekproef 3 ouders met een special needs kind. Twee moeders—één in de groep adoptiemoeders met kinderen onder de 12 en één in de groep moeders van adoptiekinderen en biologische kinderen onder de 12—en één vader in de groep vaders van adoptiekinderen en biologische kinderen boven de 12.

Procedure

Om te voldoen aan de criteria voor validiteit en betrouwbaarheid wordt een gestandaardiseerd interview schema gebruikt. Een focusgroep vraagt immers een interview techniek waarin de groepsinteractie wordt gestimuleerd, maar waar ook aandacht wordt gegeven aan de balans tussen zelfonthulling en het praten vanuit het perspectief van een buitenstaander. Op die manier behouden de deelnemers een gevoel van controle, een positief zelfbeeld en een hanteerbaar stress niveau. Tijdens de gesprekken wordt dus benadrukt dat de deelnemers vrij zijn om over hun eigen ervaringen te praten en over wat ze weten van andere ouders. De gesprekken worden opgenomen op audiocassette. Voor elk gesprek werd minstens 2 uur tijd voorzien. In elke groep worden de volgende fasen onderscheiden:

- (1) Introductie van de doelstellingen en modaliteiten: de groepsleider verwelkomt de deelnemers en introduceert zichzelf. Bijkomende informatie wordt gegeven over het doel van de studie, hoe het gesprek zal verlopen, het gebruik van de opnameapparatuur, de mogelijkheid om niet op vragen te antwoorden, de veiligheid binnen de groep en de privacy en anonimiteit van de deelnemers. Een informed consent formulier wordt door iedereen afzonderlijk ingevuld voor de aanvang van de focusgroep.
- (2) Introductie door de deelnemers: elk van de deelnemende ouders wordt gevraagd om zichzelf kort te introduceren
- (3) Introductie van de vragen en groepsgeprek: een gestandaardiseerd interview schema wordt gebruikt, zonder teveel structuur aan de deelnemers op te leggen. De doelstelling is immers om de spontane beschrijving van de deelnemers te vatten.

In deel 1 wordt een “mirakelvraag” gesteld, met name “Stel dat u uw ideale omgeving/context kon creëren waarbinnen u uw kinderen zou kunnen opvoeden, wat zou daar dan allemaal deel van uitmaken? Wat zou er zeker aanwezig moeten zijn, wat zeker niet? Wat is voor u het ideale gezin en de ideale context om kinderen op te voeden?”. Bedoeling is om ouders, los van hun eigen beperkingen en moeilijkheden, te laten brainstormen over het ideale opvoedingsparcours.

In deel 2 van het groepsgesprek worden een aantal algemene, open vragen gesteld. Bedoeling hier is om na te gaan of deelnemers spontaan iets aangeven over nazorg of niet en in welke mate adoptie hun gezin en de sterkten en moeilijkheden binnen hun gezin specifiek maakt. Als deelnemers spontaan verwijzen naar initiatieven is dat veel sterker dan wanneer ze antwoorden als wij er expliciet naar vragen.

- Wat zou u omschrijven als de sterkten van uw gezin
- Meer specifiek: wat zijn de sterkten van uzelf, de relaties binnen uw gezin, uw gezin als geheel, de omgeving van uw gezin (bvb. de grootouders, de opvang, de school, babysitdienst, ...)
- Wat zijn volgens u ‘mooie momenten’ in de opvoeding van uw kinderen? Situaties die u zich herinnert als aangenaam, ontroerend, bemoedigend, ...?
- Wat maakt uw gezin hetzelfde als andere gezinnen, wat maakt het anders als het om sterkten en mooie momenten gaat
- Wat zijn volgens u de moeilijkheden binnen uw gezin
- Meer specifiek: wat zijn de beperkingen van uzelf, de relaties binnen uw gezin, uw gezin als geheel, de omgeving van uw gezin (bvb. gebrek aan opvang, ...)
- Wat zijn volgens u ‘moeilijke momenten’ in de opvoeding van uw kinderen? Situaties die het extra moeilijk maken, die u zich herinnert als pijnlijk, frustrerend, ...?
- Wat maakt uw gezin hetzelfde en anders dan andere gezinnen als het moeilijkheden gaat

- Welke oplossingen heeft u zelf al uitgeprobeerd voor de moeilijkheden die u ondervindt; wat weet u dat andere ouders doen; welke oplossingen gebruiken andere ouders die u kent, wat werkt en wat niet; wat is bruikbaar voor anderen en wat niet; ...
- Door wie of wat voelt u zich gesteund in de opvoeding van uw kinderen? Wat maakt dat u zich gesteund voelt (in de psychologie wordt een onderscheid gemaakt tussen 'instrumentele steun' of het daadwerkelijk helpen van iemand en 'emotionele steun' waaronder we bvb. verstaan complimenten geven, luisteren, empathie, ... Vraag is of mensen spontaan één van beide soorten steun gaan aangeven. Ik zou hier dan afhankelijk van de antwoorden verder naar vragen).
- Het ene kind is het andere niet zegt men wel eens, zijn er specifieke behoeften voor specifieke kinderen, wat is de rol van de 'aard', het 'karakter', het 'temperament' van het kind?
- Wat heb je geleerd van uw kind. Wat is de invloed van uw kind dat lost staat van u als ouders.

In deel 3 worden meer specifieke vragen naar adoptie en nazorg adoptie gesteld. We beginnen met vrij algemene en gaan tot zeer specifieke vragen

- Wat zou volgens u behulpzaam zijn in de opvoeding van uw kinderen, hoe zou u van buitenaf ondersteuning kunnen krijgen bij de opvoeding van uw kinderen?
- Wat is volgens u de rol van de overheid? Bvb. in termen van kindergeld, opvang, school, ... en van middenveldorganisaties? Wat kunnen zij betekenen? (eventueel voorbeelden geven, babysitdienst, vorming, informatie, ...)
- Wat is volgens u de rol van adoptie organisaties, bvb. adoptie dienst of een steunpunt nazorg adoptie of VAG? Wat verwacht je van nazorg? Voor jezelf en voor je omgeving (grootouders, school, ...)? Welke nazorg heb jij ontvangen? Wie moet nazorg doen? Is dit afhankelijk van de leeftijd van het kind? Welke vorm moet dit aannemen? Welke thema's moeten aan bod komen?

- Wat is volgens u de rol van informele contacten met andere adoptie ouders?
- Weet u waarheen bij moeilijkheden? Bent u geïnformeerd? Welke hulp heeft u reeds gekregen (bvb. vormingsavond VAG of tijdschrift of website, of huisbezoek of ...)? Tevreden met verkregen hulp?
- Eén van de thema's bij adoptie is de openheid en de link met de biologische ouders. Stellen kinderen spontaan vragen, zo ja welke? Hoe wordt vanuit de ouders gereageerd? Nemen ouders initiatief, zo ja wat? Hoeveel vriendjes/familie/mensen uit omgeving weten dat het kind geadopteerd is?

In deel 4 wordt gevraagd naar tips voor andere ouders en wordt de "mirakelvraag" opnieuw gesteld.

- Zijn er tips die u kan meegeven aan andere ouders? Dingen die u anders zou doen?
- Stel dat u uw ideale omgeving/context kon creëren waarbinnen u uw kinderen zou kunnen opvoeden, hoe zou die er dan uitzien?

- (4) Samenvatting van de antwoorden: de groepsleider geeft een samenvatting van de verschillende reacties van de ouders. Dit gebeurt als een toets op de validiteit. De deelnemers kunnen aangeven of ze al dan niet akkoord gaan met de samenvatting, dingen aanvullen of andere klemtonen leggen.
- (5) Stellingenspel: als afsluiter van de sessie wordt aan de deelnemers een aantal stellingen voorgelegd waarop ze hun mening kunnen geven. De stellingen omvatten bvb. (1) adoptiegezinnen hebben andere behoeften aan opvoedingsondersteuning dan kerngezinnen; (2) iedereen kijkt mee met een adoptiegezin, er is een grote mate van bemoeizucht; (3) een adoptiegezin heeft vele mogelijkheden die anderen niet hebben; (4) er moet meer ondersteuning en begeleiding komen bij rootsvragen en rootsreizen; (5) een bemoedigend woord, een compliment, een beetje luisteren en empathie van iemand anders kan een grote steun zijn in de opvoeding van kinderen; (6) racistische reacties vanuit de omgeving vormen een extra belasting in de opvoeding van adoptiekinderen; (7) als adoptieouder heb je extra vaardigheden nodig om je kind op te voeden; (8) een steunpunt nazorg adoptie zou ander diensten in het welzijnsveld (CLB,

- huisartsen, ...) moeten ondersteunen in hun zorg naar adoptiegezinnen; (9) nazorg moet opgelegd worden aan adoptieouders zoals dat ook bij de vorming het geval is; (10) vorming zou nuttiger zijn na de adoptie dan ervoor.
- (6) Debriefing en bedanking: het groepsgesprek eindigt met de mogelijkheid om vragen te stellen en opmerkingen te geven.

Verwerking

De groepsinteracties van elke focusgroep werden verschillende keren beluisterd door beide onderzoekers en per onderzoeksthema gebundeld. De analyses hebben tot doel de essentie van het onderwerp te vatten en zicht te krijgen op het unieke karakter van de leefwereld van de deelnemers. Daarom wordt tijdens de groepsinteracties a-priori veronderstellingen vermeden en worden de uitspraken van de deelnemers nadien per onderwerp op zo'n manier gereduceerd dat elke mening die aan bod kwam, gerepresenteerd wordt in de uiteindelijke resultaten.

3. SAMENVATTING VAN DE RESULTATEN

Het viel op dat de gesprekken in de focusgroepen bijzonder gemoedelijk en opgewekt verliepen. Hoewel de deelnemers elkaar vooraf nooit ontmoet hadden, werden er zeer vertrouwelijke zaken uitgewisseld. Er werd veel gelachen en er werd steeds bijzonder respectvol naar elkaar geluisterd, ook wanneer deelnemers tegengestelde ervaringen of meningen hebben. Andere ervaringen, andere meningen werden naast elkaar geplaatst, met respect voor ieders mening, ieders ervaring. Alle focusgroepen duurden twee tot drie uur en vaak leek het op het eind alsof de deelnemers spijt hadden dat het gesprek gedaan was. Uit de manier waarop de gesprekken verliepen, wordt al meteen iets duidelijk van het belang van informele uitwisseling onder lotgenoten, als vorm van nazorg en steun. De focusgroepen werden ervaren als veilig, ze creëerden verbondenheid en herkenbaarheid door de gezamenlijke ervaring als adoptieouder. Het was een veilige sociale ruimte waarbinnen men vrijuit kon praten. De deelnemende adoptieouders zijn daarbij erg geïnteresseerd in de ervaringen van lotgenoten die gelijk lopen met hun ervaringen (herkenbaarheid), maar tegelijk ook in die ervaringen die verschillen (bijvoorbeeld verschillende ideeën over de mate waarin je je kind in de eerste weken na aankomst afschermt van bezoekers).

Algemeen bleek dat adoptieouders een gelaagde identiteit hebben: ze zijn ouder en adoptieouder en switchen voortdurend tussen beide. Dat maakt hen uniek. Of nog: “adoptie is altijd aanwezig, maar doet niet altijd ter zake”. Sommige adoptieouders zijn alleenstaande ouder of ouder van een kind met een handicap en hebben zo extra lagen in hun identiteit. Die gelaagdheid komt tot uiting in de confrontatie met anderen: andere ouders, familie, vrienden, de school, de bankdirecteur, de overheid, de maatschappij, ... en vertaalt zich onder meer in het sociale perspectief ‘je hebt het zelf georganiseerd’ als één van de kernthema’s van het adoptieouderschap (met een additief effect van alleenstaand ouderschap of ouder zijn van een kind met een handicap). De kijk ‘je hebt het zelf georganiseerd’ heeft consequenties op het individuele en maatschappelijk niveau. Individueel uit zich dat in een groot gevoel van verantwoordelijkheid van adoptieouders, een gevoel iets te moeten compenseren, iets extra te moeten geven en in taboe onderwerpen. Adoptieouders zijn ‘professionele’ ouders, reflexieve ouders, met extra antennes en een speciale alertheid. Informeel lotgenotencontact is dan ook cruciaal omdat het veiligheid biedt om te spreken en de confrontatie met het anders zijn beperkt tot ‘verschillend zijn binnen gelijk zijn’. Maar het zegt ook iets over de maatschappij. Vele adoptieouders vertelden over hun steeds weer individuele zoektocht naar hulp en ondersteuning. Adoptie wordt gedefinieerd als de individuele zaak van particuliere ouder(s) die daarvoor hebben gekozen en het zichzelf hebben aangedaan. Er is weinig sprake van een collectieve, maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De aard van de opvoedingsvragen, onzekerheden en twijfels die adoptieouders bezig houden, zijn divers. Er zijn alledaagse, praktische vragen. Er zijn ook taboevragen en ethische vragen en er zijn hulpverleningsvragen. Elk van die categorieën onzekerheden behoren tot het leven van adoptieouders—of en in welke mate ze voorkomen hangt onder meer af van de leeftijd van het kind, de tijd verstreken sinds de adoptie en de ernst van de problemen bij het kind. Sommige moeilijkheden lopen parallel met wat andere ouders aangeven—zo is ook voor adoptieouders tijd een belangrijk probleem—andere zijn adoptiespecifiek en vragen specifieke ondersteuning. Steun halen adoptieouders bij andere adoptieouders. Informele steun in een netwerk met andere adoptieouders is zonder meer belangrijk. Vele ouders organiseren dit zelf, maar ook de VAG speelt hierin een bijzonder positieve rol. Ondersteuning krijgen adoptieouders verder van hun kind (het groeit en bloeit en dat doet deugd) zichzelf (ze zijn door de

voorbereiding, het selectieproces en veel lectuur alert en hebben vele antennes), familie en vrienden, school en buurt, ... Humor speelt een relativerende en steunende rol in adoptiegezinnen.

Tenslotte is nazorg een belangrijke bron van steun en van frustratie. Het onderzoek geeft een aantal concrete aanbevelingen voor de organisatie van nazorg. Alle adoptieouders zijn het erover eens dat het belangrijk is; de metafoor van 'de dokter' gebruikt door een vader vat vele ideeën samen. Je gaat niet naar de dokter als je niet ziek bent—geen verplichte nazorg dus—maar je weet wel dat als je ziek wordt, er een dokter is—een duidelijk overzicht met mogelijkheden tot ondersteuning dus. Nazorg dient vele functies en verwarring van functies leidt tot frustratie. Het uit elkaar halen van controle, toezicht, contact met land van herkomst, bemiddeling, belangenbehartiging, (emotionele) ondersteuning en hulp is daarom aangeraden. Nazorg bedient ook vele ouders en omdat de ene ouder de andere niet is en het ene adoptiekind het andere niet is moet er een ruim aanbod zijn. Van lotgenotencontact over informatie, vorming en belangenbehartiging tot hulpverlening. Hulpverleningsvragen vragen immers professionele zorg waarbij het gebrek aan kennis van hulpverleners over adoptie tot uiting kwam. Adoptieouders wensen dat professionele hulpverleners beter geïnformeerd zijn over de eigenheden van adoptie.

We concluderen dan ook met een aantal aanbevelingen voor nazorg. Vooral dat nazorg moet vertrekken vanuit een duidelijke visie. Die visie stipuleert best (1) dat een maatschappij die adoptie toelaat ook verantwoordelijk is voor het welzijn van adoptiegezinnen zodat problemen in adoptiegezinnen niet steeds individueel vertaald worden. Dat geldt voor alle adopties, maar des te meer voor adopties van "special needs" kinderen; (2) een ruim en bereikbaar—doch niet verplicht—assortiment nazorg gaande van stimulering van lotgenotencontact, over informatie en vorming, tot belangenbehartiging en tenslotte hulpverlening; en (3) wie verantwoordelijk is voor de verschillende aspecten uit het nazorgaanbod. Om dit te verwezenlijken moet een cesuur gemaakt worden tussen de periode voor de adoptie en de periode vanaf de toewijzing van het kind aan de adoptieouders. Vanaf de toewijzing benadert men het adoptiegezin best als gezin en gaat men best volop voor maatschappelijke solidariteit, emotionele ondersteuning en belangenbehartiging.

4. GEDETAILLEERD OVERZICHT VAN DE THEMATISCHE RESULTATEN

De resultaten worden nu thematisch besproken. De antwoorden op de verschillende vragen resulteerden in een aantal duidelijke thema's. Per thema worden verschillende meningen weergegeven die gestaafd worden met uitspraken van de deelnemers. Er wordt ook een samenvatting van de verschillende meningen omtrent dit thema weergegeven.

We geven eerst een aantal met elkaar samenhangende thema's weer, met name dat (1) de identiteit van adoptieouders en kinderen gelaagd is, (2) deze identiteit een ontwikkeling doormaakt, (3) en vooral tot uiting komt in de confrontatie met de buitenwereld waarbij adoptieouders de regie willen behouden, waarbij adoptieouders een semi-professionele reflexiviteit ontwikkelen (4) ze gaan ook extra hun best doen om pijnlijke confrontaties met de buitenwereld te compenseren, (5) krijgen te maken met frustraties als hun adoptiekind niet past binnen hoe de maatschappij en instanties alles georganiseerd hebben, (6) om uiteindelijk te komen tot één van de kernthema's, met name dat het perspectief op adoptieouders is dat ze het zichzelf hebben aangedaan.

In een volgend deel geven we specifiek weer wat er gezegd is over nazorg en de behoeften daaraan. Tenslotte integreren we deze bevindingen met die van de thematische analyse om te komen tot een aantal aanbevelingen voor de organisatie van de nazorg.

De gelaagde identiteit van een adoptiegezin

'Adoptie is altijd aanwezig, maar doet niet altijd terzake'

Adoptieouders zijn ouders. In vele opzichten zijn ze niet anders dan andere ouders. Bijvoorbeeld, daar waar uit vorig onderzoek 'tijd' als een universeel probleem naar voor kwam in de opvoeding, beantwoorden ook adoptieouders de vraag hoe een ideale opvoedingssituatie eruit zou zien, vaak met 'meer tijd'.

*Dat is moeilijk om tijd voor mezelf te hebben, ik noem dat prinsessentijd
(alleenstaande mama)*

De verdeling van de tijd tussen werk en gezin, dat is altijd puzzelen.

Er wordt ook vaak gepraat over de gelijkenissen tussen adoptiekinderen en niet adoptiekinderen, via ervaringen met eigen, biologische kinderen of via ervaringen met kinderen van vrienden of kennissen. Maar ook dat ze zoveel van zichzelf of hun partner herkennen in hun adoptiekind. Kinderen zijn kinderen. Ouders zijn ouders.

Hij heeft mijne grote mond (vader over adoptiezoon)

Dat eisende dat heeft ze van mijn vrouw (vader over adoptie dochter)

Die heeft krullen net als mijn vrouw (vader over adoptie dochter)

Mijn adoptie dochter lijkt zo op mij, dat klikt, en onze biologische dochter die is closer met mijn vrouw.

Mijn biologische zoon die is zo gesloten, ja, eigenlijk geeft die meer problemen dan mijn Chinese adoptie dochter, die is zo open en spontaan (moeder van jonge kinderen)

Als ik dat zie bij de kinderen van mijn vrienden, die maken dat ook allemaal mee, dan noemen ze dat ook de kleuterpuberteit.

Ik zie geen problemen bij ons dochter, dat gaat goed, enfin, niet beter of slechter dan dat gaat met eigen kinderen.

Echter, de identiteit als adoptieouder is gelaagd. Naast ouder zijn ze ook adoptieouder, mogelijk ook ouder van een kind met een handicap of alleenstaande ouder. Deze laatste drie kwalificeren het ouderschap en zijn wisselend in meer of mindere mate aanwezig in hoe ouders zich presenteren in de focusgroepen en hoe ze ouderschap beleven.

Je voelt je toch vooral onzeker met je adoptie dochter (moeder)

Ik vind dat toch echt moeilijk om mijn aandacht eerlijk te verdelen tussen mijn adoptiezoon en onze biologische dochter, want die dochter, die gaat met alle aandacht lopen, ik moet daar altijd maar op foeteren (moeder)

Ja, ik denk ook, wat gaat dat later geven, dat ik zo altijd op de kap van mijn adoptie kind zit, die heeft zoveel sturing nodig (moeder)

Ouders switchen tijdens het gesprek tussen de verschillende lagen in hun identiteit. Het switchen tijdens het gesprek weerspiegelt de gelaagdheid in de ouderidentiteit zoals

ouders die beschrijvingen in hun ervaringen als ouder. Het switchen tussen beide lagen in hun identiteit omschreef een vader als:

adoptie is altijd aanwezig, maar niet altijd relevant (vader)

Voor sommige ouders is hun ouderschap nog meer gelaagd, ze zijn naast ouder en adoptieouder ook alleenstaande ouder of ouder van een kind met een beperking. Zoals we reeds beschreven waren in één focusgroep alle deelnemers vrouwen die alleen een kind hadden geadopteerd. Verder waren er binnen de totale groep adoptieouders drie ouders met een adoptiekind met een handicap. Ouders die ook deze lagen in hun identiteit hebben, switchen tussen meerdere lagen. Alleenstaande moeders antwoorden op de vraag naar hun ideale opvoedingssituatie onmiddellijk:

'met twee opvoeden'.

Ouders van een kind met een handicap beargumenteren duidelijk hun uitzonderlijke situatie en de extra zorg die de handicap met zich meebrengt.

Bij ons is dat toch anders, wij weten dat ons zoontje niet zal lopen en zal zijn als de andere kinderen (moeder)

Toen kwam ik thuis met mijn dochtertje en toen begon de zoektocht naar wat is er allemaal aan de hand en hoe erg is het allemaal (moeder)

Wij hebben bewust gekozen voor een special needs kindje, ja, wij willen zo'n kind een thuis geven (vader)

Maar ook hier komen alle andere aspecten aan bod. Alleenstaande ouders spreken als ouders, als adoptieouders, als alleenstaande ouders. Hetzelfde geldt voor de ouders van kinderen met een beperking.

Bij een aantal andere adoptieouders, die zich in het begin van het gesprek niet identificeerden als ouders van een kind met een beperking, kwam in de loop van het gesprek—telkens toen het gesprek al een heel eind gevorderd was—aan bod dat hun kind ook beperkingen had.

Ja, mijn zoon heeft ook auditieve problemen (moeder, laat in het gesprek)

Mijn zoon kan niet rekenen (vader, laat in het gesprek)

Mijn dochter praat nog niet zo goed en heeft hulp nodig, maar ik weet nog niet goed hoe, want misschien hebben die spraakproblemen wel te maken met haar Chinese roots (vader, laat in het gesprek)

Bij de drie ouders die zich van bij de start van het gesprek voorstelden als ouder van een kind met een beperking, was de beperking meer overheersend dan bij de andere ouders. Het switchen tussen identiteiten wordt ook zo duidelijk. De laag 'ouder van een kind met een beperking' is meer of minder dominant naarmate de beperking meer of minder dominant is. Maar tijdens de gesprekken wisselden uiteindelijk vele ouders tussen vele identiteiten.

De ontwikkeling en groei van de identiteit van een adoptiegezin

'En nu staat Haïti op de gang'

Het switchen tussen de verschillende lagen in de ouderidentiteit kent een verloop in de tijd. Zo vertellen zowel vaders als moeders hoe ze groeien in hun ouderidentiteit. In het begin staat de adoptie zeer centraal in de beleving van het ouderschap. Het adoptiekind vraagt een specifieke benadering, er is de angst om de hechting, of alles wel normaal is, hoe ze moeten omgaan met wat het kind allemaal meegemaakt heeft, ... Heel veel interventies binnen de gesprekken hebben te maken met de twijfels en onzekerheden die adoptieouders voelen in het begin van de adoptie.

In het begin, dan is er die onzekerheid, je hebt zoveel gelezen, maar dan is dat kindje daar en dan wil je niet dat grootouders ze vastpakken of oogcontact nemen en dan moet je dat opleggen, ik heb me daar heel onzeker over gevoeld (moeder)

Ik was daar in Kazakstan met mijn kindje en ze kon niets, er was wel veel meer aan de hand dan gedacht. Ook als we thuiskwamen, dan weet je niet wat je moet doen (moeder)

Als je gedrag ziet, dan vraag je je toch af, hoe was die papa, hoe was die mama, dat waren toch geen slechte mensen? Er is een lacune.

Naarmate het kind langer bij hen is, is er ruimte om naast de adoptie ook andere dingen te plaatsen.

In het begin, dan ben je je er zo van bewust dat hij bruin is, maar na een tijd zie je dat niet meer, dan vergeet je dat (vader)

De adoptie blijft wel altijd aanwezig, maar het switchen gebeurt steeds vaker. Naarmate het kind opgroeit, zijn ouders vaker ouders en minder vaak adoptieouders. De moeders met jonge adoptiekinderen (vooral zonder maar ook met biologische kinderen) zaten nog volop in de fase van vrij intense onzekerheid omtrent de impact van de adoptie op hun kind. Zij presenteerden zich in het gesprek het meest als 'adoptieouders'.

Adoptieouders vertrekken bij hun adoptiekind van het verschil. Ze vragen zich bijvoorbeeld af waar bepaald gedrag van hun kind vandaan komt. Onderweg ontdekken ze echter gelijkenissen, zoals we hierboven reeds beschreven 'die heeft de krullen van mijn vrouw', 'die heeft mijne grote mond'. In die zin verschillen ze van biologische ouders die van bij de geboorte alert zijn op gelijkenissen (hij heeft jouw ogen, ze heeft jouw neus). De confrontatie met gelijkenissen is steunend voor adoptieouders. Vertrekkend vanuit verschil en lacunes, is het ontdekken van gelijkenissen en herkenning een bron van steun. De angst voor het verschil kan overgaan in leren leven met verschil en appreciëren van gelijkenissen, maar steekt weer de kop op in de pubertijd.

De pubertijd is een nieuwe cesuur in de ontwikkeling van de ouderidentiteit. Globaal genomen zou men kunnen stellen dat adoptieouders vertrekken vanuit onzekerheid, angst en verschil en langzaam vertrouwen meer krijgen, gelijkenissen ontdekken en 'vergeten' dat hun kind een adoptiekind is. Het switchen tussen identiteiten gebeurt dan steeds vaker. Echter, de puberteit roept weer meer vragen, onzekerheden en angst op die specifiek te maken hebben met adoptie. Dat uit zich in de twijfels voor later die ouders van jonge kinderen omschrijven omtrent hun adoptiekinderen:

Nu zijn er eigenlijk niet zoveel problemen, dat gaat goed, maar dat wil natuurlijk niet zeggen dat er later geen problemen zullen zijn. Ja, ik verwacht dat eigenlijk wel in de puberteit, dan verwacht ik dat wel (vader)

Enfin, dat wordt toch gezegd, dat ze vroeger in de puberteit komen, of intenser, of dat ze zich dan meer vragen gaan stellen

Het uit zich ook in de verhalen van ouders met pubers:

Mijn zoon heeft alles gehad, dan wil hij een Afrikaan zijn in Brussel en mag ik niet mee om hem in te schrijven op school. Dan weer wil hij mij er wel weer bij en wil hij een Brusselaar zijn, dan wil hij al zijn spullen uit Haïti weg uit zijn kamer, nu staan ze op de gang (moeder).

Eén en ander heeft te maken met het feit dat, net als ouders, ook de adoptiekinderen een gelaagde identiteit hebben. Ouders benadrukken de ene keer hun adoptiestatus en dan weer leggen ze de nadruk op het feit dat ze gewoon kinderen zijn. Dat gebeurt tijdens de focusgroepen, maar ook in het dagelijkse leven.

We hebben snel de neiging om als er iets fout gaat, dat aan de adoptie toe schrijven en dan doet het deugd om met biologische ouders te praten en te zien dat zij dat ook hebben (moeder)

De confrontatie met de buitenwereld is confrontatie met 'anders' zijn

Maar ouders willen de regie over de identiteit

'Ik ben op voorhand eens met mijn zoontje naar school geweest, om de juffen en de andere kinderen te laten wennen'

Adoptieouders willen zelf de regie over het switchen tussen de diverse lagen van de identiteit van hun kind in handen houden. Wanneer buitenstaanders een bepaald gedrag (bijvoorbeeld koppigheid) toeschrijven aan de adoptiestatus van hun kind, dan gaan ze daar tegen in. Het is niet aan de omgeving om te bepalen welke laag van de identiteit op welke momenten de bovenhand moet hebben. Momenten waarop ouders die regie deels uit handen (moeten) geven, gaan samen met onzekerheid.

Nu gaat dat nog, nu zit hij in een buggy en is hij schattig en je ziet nog niet aan hem dat hij van alles mankeert, dus dat valt nog niet op als ik zo met hem op straat wandel. Maar wacht tot het wel zal opvallen (moeder)

In de puberteit bijvoorbeeld als kinderen zelf de regie willen overnemen, zie hierboven het mooie voorbeeld van de adoptiezoon uit Haïti die worstelt met zijn identiteit.

De puberteit is dan wel een grote confrontatie met verlies aan controle voor ouders en daarbij horende angst en onzekerheid, het is niet de eerste confrontatie. Grootouders—en bij uitbreiding de familie—en de school zijn in veel verhalen de eerste belangrijke confrontatie met de buitenwereld. Dan moeten ouders voor het eerst de regie van de identiteit van hun kind afgeven. Er wordt vrij snel in de gesprekken veel over de familie en de school gesproken. Vooral adoptiemoeders hechten veel belang aan wat hun eigen ouders of schoonouders vinden van hun keuze om te adopteren.

Ik weet nog dat mijn moeder zeer kritisch was, maar gelukkig is die bijgedraaid en nu staat de foto van ons dochter wel vooraan op de kast (vader)

Ik vergeet nooit het moment waarop mijn moeder zei 'ik vind dat jij een keigoede mama bent' (moeder)

De school is bij uitstek een confrontatie met andere ouders, met de maatschappij, met de verwachtingen die daaraan vastzitten. Dan komt de adoptie op de voorgrond: 'gaan ze ons kind accepteren', 'hoe gaan de kinderen reageren', 'hoe gaan de leerkrachten reageren'.

Ouders proberen dan ook de grootouders, hun familie, de school, de andere kinderen en ouders op school, ..., voor te bereiden op de komst van hun 'ander' kind.

We hebben voor de grootouders een boek over adoptie gekocht, dat hielp wel, dan konden ze zich ook wat voorbereiden (moeder)

Dat mijn schoonouders, ik dacht dat die echt moeilijk zouden doen, dat die zo bijgedraaid zijn, dat heeft me echt veel deugd gedaan (vader)

Wij hebben wel lang nagedacht over welke school en hebben gekozen voor een school met allochtonen, zo is hij toch niet alleen met een kleurtje (vader)

Wij hebben een school gekozen waar ze daar goed mee kunnen omgaan, wij hadden ook geluk want de juf had zelf een adoptiekind (moeder)

Bij ons is de directrice in alle klassen geweest, we hadden haar op voorhand verwittigd (moeder)

Adoptieouders stellen zich hier op als semi – professionelen, die de buitenwereld “coachen” in het omgaan met hun adoptiekind. Ze helpen de grootouders, de burens, maar vooral ook de leraren op school om de komst van hun kind voor te bereiden. Ze doen dat vaak aan de hand van didactisch materiaal (zoals “het blauwe kuikentje”) dat ze ter beschikking stellen van de school. Tegelijk doen ze dat op een erg reflexieve manier: ze houden nauwlettend in het oog hoe hun kind reageert en passen hun houding daaraan aan.

Ik ben op voorhand met mijn zoontje naar school geweest om de kinderen en de juf al eens te laten wennen en dan die kinderen die zijn zo fantastisch, die kijken naar mijn zoontje en die kijken naar mij en dan zegt er eentje, hé maar jij bent wit, dat kan niet. Volwassenen zouden zeggen, hé maar die is bruin, maar nee die kinderen zeggen jij bent wit (moeder)

Wij hebben op voorhand de school voorbereid met dat pakket van het blauwe kuiken en iedereen deed daar aan mee, dat blauw kuiken dat stond dan in een winkelraam.

Wij zijn uiteindelijk van school veranderd, dat ging daar niet (vader)

Wij hebben dat allemaal niet gedaan, dat voorbereiden op school, want ons kindje staat niet graag in de belangstelling (vader)

Zoals we reeds beschreven switchen ook adoptieouders hun eigen ontwikkeling tussen adoptieouder en ouder zijn, waarin soms het ene, soms het andere boven komt drijven. En dit afhankelijk van de situatie, de context, de ontwikkeling, ... Ook voor hen gebeurt de confrontatie met het ‘anders zijn’ vooral in dialoog met de buitenwereld, in confrontatie met de anderen. Ook hier willen zij graag de regie behouden.

De bankdirecteur zegt dan 'je hebt twee adoptiezonen' en die wil dat dan zo neerschrijven op dat officieel formulier en dan zeg ik 'verander dat maar in twee zonen' (moeder)

Wij spelen soms spelletjes en doen alsof we elkaar niet kennen en dan amuseren we ons met de reacties van de anderen (vader)

**De confrontatie met de buitenwereld en met 'anders' zijn
en de behoefte om als ouder extra zijn best te doen
'Zeg maar dat je uit een Jumbojet komt'**

Adoptieouders houden niet enkel de regie over het switchen tussen lagen in hun eigen identiteit en in die van hun kinderen, ze zijn ook extra alert en willen extra hun best doen voor wat ze beschouwen als mogelijke 'tekorten' of 'anders' in de opvoeding van hun kinderen. Het feit dat hun kind er anders uitziet of niet uit de buik van de mama komt, compenseren ze door ze hanteringstrategieën te geven, bijvoorbeeld verhalen of humor zodat hun kinderen 'gewapend' zijn tegen de buitenwereld.

Mijn zoon kwam verdrietig van school terug. Tijdens de les waarin dit ter sprake kwam, realiseerde hij zich dat hij niet uit de buik van zijn mama komt. Ik zei hem 'zeg maar dat jij uit een jumbojet komt' (vader).

Mijn zoon was heel stil van school teruggekomen. Iemand had 'hoerenjong' gezegd en ik zei 'zeg maar tegen die jongen: jouw vader zou mijn vader kunnen zijn, en zeg dat maar met veel volk erbij (vader).

Ja, bij ons was dat van 'kakakop' op school (vader).

Nu lachen wij daar wel mee. Mijn dochter uit China zegt 'kijk ik ben een Chinees' en ze trekt haar ogen in spleetogen (vader).

En wij zeggen 'hé chocolat' tegen onze zoon uit Ethiopië (vader).

Er werd vaak gesproken over hoe adoptieouders zich nog meer verantwoordelijk voelen, iets moeten compenseren, hun kind iets (extra) moeten geven. Ouders organiseren hun leven zo dat hun kinderen met veel andere kinderen in contact komen, om het 'kind – alleen' zijn te compenseren.

Ik organiseer dat dan zo dat mijn dochtertje met veel met andere kinderen in contact komt, want zij is alleen en dan wil ik toch graag dat zij veel met andere kinderen kan spelen. Ik organiseer dat dan allemaal, in het weekend zijn er altijd vriendjes (moeder)

Ik heb daar bewust voor gekozen, voor een school in de buurt zodat ze met veel vriendjes kan spelen, dat er altijd vriendjes en vriendinnetjes rondom haar zijn (moeder)

Alleenstaande moeders organiseren hun leven zo dat er veel 'mannenfiguren' in het leven van hun kinderen zijn.

Ik heb ervoor gezorgd dat mijn zoon twee peters heeft, zodat hij toch ook van mannen iets kan leren (moeder)

Ik laat andere bewust toe in de opvoeding van mijn dochter, ik vraag dan aan vrienden om dingen te doen, te vertellen en met haar te spelen (moeder)

Meerdere ouders hebben gezegd dat zij heel goed voorbereid zijn, een lange weg hebben afgelegd vooraleer tot adoptie over te gaan, meer gelezen hebben over de opvoeding dan een doorsnee ouder. In de gesprekken is het grote engagement van ouders duidelijk te merken. Vele ouders organiseren hun leven naar hun kind, zijn zeer bewust met hun kind bezig, hebben hun carrière vaarwel gezegd, nemen ouderschapsverlof, stoppen met werken, maken hun wensen ondergeschikt aan die van hun kinderen, ...Adoptieouders hebben dus een grote motivatie die tegelijk een groot verantwoordelijkheidsgevoel geeft. De identiteit van adoptieouder—en bijkomend ook van alleenstaande ouder of ouder van een kind met een handicap—gaat samen met een gevoel dat men extra zijn best moet doen.

**De confrontatie met de buitenwereld en 'anders' zijn
En de kloof tussen adoptie en maatschappij
'De samenleving stelt hoge eisen aan adoptieouders, maar adoptieouders mogen
niet dezelfde eisen stellen aan de samenleving'**

Er wordt veel gesproken over de plaats van 'adoptie' in de maatschappij en de frustratie bij de confrontatie tussen adoptie en de instanties.

Ja, dan kom je in België met je kind, met je ziek kind, dan heeft dat kind dringend zorg nodig en dan geraakt dat niet ingeschreven bij de mutualiteit (moeder)

De samenleving stelt hoge eisen aan adoptieouders, maar adoptieouders mogen op hun beurt niet dezelfde eisen aan de maatschappij stellen (vader)

Ik vind, heel dat gedoe, die selectie en al, je moet goed bevonden worden, en pas op, ik ben daarmee eens, ik vind dat goed, maar dan, eens dat het kind er is, dan is er niets meer (vader)

Ook de school kwam aan bod als symbool voor de maatschappij en voor de moeilijkheid om een adoptiekind een plaats te geven binnen onze maatschappij met alle normen en verwachtingen.

Het onderwijs, dat is een TGV, je zit erop of niet (moeder)

Je moet maar eens proberen een ouder kind dat je pas adopteert in te schrijven hier in ons onderwijssysteem, dat is verschrikkelijk. Dat is dan van hoe oud is ze, maar ja ze kan dat nog niet, maar ja dat gaat toch niet, die past niet in dat systeem, ... (vader)

En dan moet je dan in het onderwijs aan de taalwetgeving voldoen, maar dat gaat dan niet met zo'n ouder kind (vader)

Bij ouders van een 'special needs' kindje gaat het om een gevoel van in de steek gelaten worden. Adoptieouders van special needs kinderen moeten zelf uitzoeken welke mogelijkheden er bestaan. Er wordt verder ook gepraat over de reguliere zorg en hulpverlening waarbij de ouders aangeven dat de kennis over adoptie onvoldoende is.

En ik moest er dan weken over doen om erachter te komen dat er zoiets bestaat als thuisbegeleiding; en dan komen ze nog af met hun wachtlijsten (moeder)

Ge moogt gewoon niet met problemen afkomen (moeder)

En je wil dan ergens naartoe gaan, maar niemand weet iets over adoptie, die mevrouw van het ziekenhuis, mijn dochter moest een spuit krijgen en ze tierde en weende en die mevrouw wou gewoon niet begrijpen dat ik haar niet kon vasthouden, dat dat niet kon voor de hechting, ze wist er gewoon niets van (moeder)

Je moet zelf duidelijk zeggen 'help, ik heb een probleem', want niemand vraagt ernaar.

De duidelijke nood aan nazorg komt hier duidelijk naar voor. We komen hierop later uitgebreid terug. Het feit dat adoptieouders zich in de steek gelaten voelen en lange, individuele zoektochten ondernemen om hulp te vinden, hangt met een aantal dingen samen.

Het kernthema bij uitstek 'Je hebt het zelf georganiseerd'

Hierin ligt ook de sleutel tot één van de kernthema's van die identiteit die prominent in de gesprekken aanwezig was, met name het sociale perspectief 'je hebt het zelf georganiseerd', om het met de woorden van een moeder te zeggen. Zoals we reeds schreven zijn adoptieouder ouder en adoptieouder, en mogelijks ook alleenstaande ouder of ouder van een kind met een beperking. Dat wat ze 'meer' zijn, dat 'hebben ze zelf gezocht', althans zo voelt het aan.

Dit perspectief heeft een aantal gevolgen. Zo gaan adoptieouders niet op de barricaden staan om hun plaats in de maatschappij af te dwingen. Ze gaan eerder individuele zoektochten ondergaan naar gepaste hulp en zorg. Er ontstaat een kloof tussen het adoptiegezin en de maatschappij. Zo ook in mogelijke taboeonderwerpen. Een aantal dingen zijn niet uitspreekbaar tegen anderen, omdat 'ze het zichzelf hebben aangedaan'.

*Mijn moeder zei me voor de adoptie dat ik geen kind moest adopteren, want ik had er al eentje van mezelf en ze zei dat ik mijn adoptiekind nooit zo graag zou zien als mijn biologisch kind. En nu, nu voel ik dat soms en ik kan daar met niemand over spreken. Alleen met mijn man (moeder).
Wij, wij zijn dubbel fout begonnen (alleenstaande moeder).
Ik kan niet teveel klagen over de toestand van mijn dochtertje, want ik heb er uiteindelijk zelf voor gekozen, ik heb het mezelf aangedaan, nu moet ik ook niet komen klagen (moeder van een kindje met een beperking).*

Het valt ook op hoe vaak—vooral moeders—zeggen ‘maar ik heb er geen spijt van’ als ze spreken over hun onzekerheden, twijfels, dingen die moeilijk lopen, ... Alsof spreken over de frustraties, onzekerheden en moeilijkheden die te maken hebben met adoptie toch altijd moeten gecompenseerd worden door duidelijk te maken dat ze nog altijd voluit achter hun keuze staan. Ze hebben er immers zelf voor gekozen, het zelf georganiseerd. Ze moeten zich zo vaak verantwoorden. Dat zorgt soms voor ambivalente gevoelens. Zoals een moeder zegt: *‘In de ideale wereld zou ik een gewone mama zijn, maar dat ben ik niet’.*

Conclusie

Adoptieouders zijn ouders, maar ze zijn ‘meer’: ze zijn adoptieouders, soms ook alleenstaande ouder of ouder van een kind met een beperking. Wat ze ‘meer’ zijn, dat hebben ze zelf gezocht. Althans, zo voelt het aan. En dit perspectief—dit kernthema—hangt samen met een aantal belangrijke vaststellingen. Zo komt het ‘meer’ (het ‘anders’ zijn) vooral tot uiting in confrontatie met de buitenwereld. Die confrontatie proberen adoptieouders—waar het kan—te organiseren, te structureren en hun adoptiekinderen hanteringstrategieën mee te geven. Ze bereiden hun familie, vrienden en de school voor op de komst van hun kind. Ze doen extra hun best om het anders zijn te compenseren bij hun kinderen door hun verhalen te geven, hun te wapenen. Ze relativeren en gebruiken veel humor. Adoptieouders zijn dan ook ‘reflexieve ouders’ of semi – professionele ouders. Het leidt ook tot een aantal unieke en soms onuitspreekbare zorgen. De confrontatie met (officiële) instanties zijn niet volledig te organiseren, vooral niet als hun adoptiekind niet helemaal past binnen de regels en normen. Het

onderwijsniveau van een ouder adoptiekind noopt tot een oplossing die niet strookt met de taalwetgeving, of een nog niet bij de mutualiteit geregistreerd kindje heeft dringend verzorging nodig, ... Deze niet te organiseren confrontaties leiden tot frustraties en tot een gevoel dat de maatschappij weliswaar veel verwacht van adoptieouders, maar er weinig voor doet.

Deze bevindingen geven ons reeds heel wat sleutels tot de organisatie van de nazorg. In het volgende deel gaan we echter eerst de ideeën die de ouders expliciet naar voor schoven in verband met nazorg bespreken, om dan daarna alle bevindingen te bundelen in aanbevelingen.

5. GEDETAILLEERD OVERZICHT VAN DE RESULTATEN OMTRENT NAZORG

In dit deel bespreken we achtereenvolgens de vragen, onzekerheden en moeilijkheden die adoptieouders aangeven, hun bronnen van steun en hun ideeën over nazorg.

Vragen, onzekerheden, moeilijkheden

Er werden vragen, twijfels, onzekerheden en moeilijkheden besproken die op te delen zijn in verschillende categorieën. Voor elk van deze categorieën geldt dat er steeds in de gesprekken verschillende meningen naar voor kwamen. Ouders spraken vrijuit over hun zorgen en werden daarin gesteund door ouders, terwijl andere ouders aangaven dat deze of gene zorg door hen niet als moeilijkheid ervaren wordt. Er zijn met andere woorden geen moeilijkheden die voor iedereen een probleem vormen. Wat voor de ene een zorg of een vraag betekent, is dat niet voor de andere. Ouders nuanceerden ook binnen hun eigen ervaring. Wat voor hen met betrekking tot één van hun kinderen een zorg of vraag is, hoeft dat niet te zijn ten aanzien van hun andere kind(eren).

Er zijn de onzekerheden die adoptieouders delen met biologische ouders. Het meest in het oog springende is "tijd". Net als biologische ouders, stellen adoptieouders zich een ideale opvoedingswereld voor als een wereld waarin er meer tijd en minder werkdruk is. Daarnaast wordt ook vaak gerefereerd naar twijfels en zorgen die ze delen met biologische ouders, algemene vragen rond opvoeding, rond wat goed is voor de

kinderen, ... Het gaat dan over TV – kijken, over straffen en belonen, over koppigheid, over open versus gesloten kinderen en hoe daarmee om te gaan, ...

Daarnaast zijn er verschillende onzekerheden die in min of meerdere mate adoptiespecifiek zijn. Er is zeker overlap tussen de verschillende categorieën die we hier onderscheiden, het geeft echter een interessante kijk op de variëteit aan bezorgdheden van adoptieouders. Eerst bespreken we de (1) alledaagse en (2) minder alledaagse opvoedingsvragen waarbij adoptie misschien relevant is. Daarna bespreken we de adoptiegerelateerde vragen waarbij we (3) praktisch – administratieve vragen onderscheiden van (4) vragen omtrent afkomst en (5) hulpverleningsvragen.

Alledaagse opvoedingsvragen waarbij adoptie misschien relevant is. Er werd vaak gesproken over bezorgdheden van adoptieouders rond het dagelijks samenleven met kinderen. Deze vragen zijn vaak opvoedingsvragen die ook bij biologische ouders voorkomen—bijvoorbeeld rond slaapproblemen of eetproblemen—maar waarbij adoptieouders zich afvragen in welke mate adoptie een rol speelt. Het gaat om situaties waarin adoptieouders zich onzeker voelen en waarbij ze zich afvragen of het gedrag van hun kind al dan niet met adoptie te maken heeft. Of en in welke mate deze bezorgdheden zich voordoen bij ouders, heeft voornamelijk te maken met de kinderen. Sommige kinderen hebben wat meer zorg of sturing nodig dan anderen wat zich uit in een grotere bezorgdheid.

Mijn zoontje kruipt rond in zijn bed en belandt altijd in een hoek van zijn bed, dan geraakt hij vast en dan weent hij (moeder)

Mijn dochter smeert een boterham, steekt die tussen haar speelgoed en smeert er dan nog één die ze opeet (moeder)

Mijn adoptiedochter die heeft zoveel sturing nodig en ik moet die zo vaak straffen en dan denk ik, zal ze later niet denken dat ik haar minder graag zag, want hoe doe je dat straffen en toch tonen dat je haar graag ziet? (moeder)

Minder alledaagse opvoedingsvragen waarbij adoptie misschien relevant is. Zoals we hierboven reeds aangaven, worden adoptieouders soms geconfronteerd met onzekerheden en twijfels die moeilijk uitspreekbaar zijn. Vooral vanuit het perspectief

dat ze het zichzelf hebben aangedaan—dat ze het zelf hebben georganiseerd. De gelaagdheid in de identiteit van adoptieouders—en bij uitbreiding alleenstaande adoptieouders en adoptieouders met een special needs kind—geeft aanleiding tot specifieke onzekerheden. Hoe ga je om met de frustratie over de handicap van je kind als je gekozen hebt voor een special needs kind? Hoe ga je om het gevoel dat je te weinig tijd hebt voor jezelf als je ervoor gekozen hebt alleen een kind te adopteren? Hoe ga je om met verschillende gevoelens ten aanzien van biologische en adoptiekinderen als men je daarvoor had verwittigd? Het gaat om heel gevoelige bezorgdheden. Dat de ouders dit wel in de focusgroepen konden vertellen, interpreteren we als een positief signaal voor de veiligheid binnen de groepen. Het feit dat ze ‘onder adoptieouders’ konden praten, was hier wellicht een belangrijk element. Opnieuw geldt dat er binnen de groep adoptieouders variatie bestaat in het al dan niet voorkomen van dergelijke bezorgdheden.

Soms dan ben ik echt wel heel verdrietig en zie ik het toch niet helemaal meer zitten als ik zo met mijn dochter thuis ben. Maar ja. Ik kan niet teveel klagen over de toestand van mijn dochtertje, want ik heb er uiteindelijk zelf voor gekozen, ik heb het mezelf aangedaan, nu moet ik ook niet komen klagen (moeder).

Als wij dan samenkomen met de mensen waarmee we samen afreisden en dan zie je al die kinderen die het goed stellen en dan denk ik toch waarom kan ons zoontje ook niet zo gewoon zijn, dat is toch altijd hard, maar ja dat gaat dan wel weer over, maar het is toch hard (moeder).

Mijn moeder zei me voor de adoptie dat ik geen kind moest adopteren, want ik had er al eentje van mezelf en ze zei dat ik mijn adoptiekind nooit zo graag zou zien als mijn biologisch kind omdat ik meer van mezelf zou herkennen in mijn eigen kind. En nu, nu voel ik dat soms en ik kan daar met niemand over spreken. Alleen met mijn man (moeder).

Soms dan wou ik toch echt dat ik wat meer tijd had voor mezelf, zo eventjes gewoon tijd. Maar ja, ik heb wel zelf gekozen om alleen een dochter te adopteren (moeder).

Vragen omtrent adoptie en administratie. Er werd in de gesprekken gesproken over de onzekerheden—vooral in de beginperiode wanneer de ouders met hun kind in België

arriveren—omtrent praktische en administratieve organisatie. We beschreven reeds in het vorig deel dat adoptieouders vaak veel inspanning leveren om hun onmiddellijke omgeving (familie, vrienden, buurt, school, ...) voor te bereiden op de komst van hun kind en zo de confrontatie met de buitenwereld regisseren. De confrontatie met de 'officiële instanties' die onvermijdelijk is in de beginperiode, maar ook later, kunnen ze niet volledig zelf regisseren en roept dan soms een aantal twijfels, onzekerheden, frustraties en moeilijkheden op. Opnieuw waren er verschillende opvattingen en ervaringen. Sommige ouders hadden wel last gehad, anderen hadden positieve ervaringen. De ouders geven aan dat de voorbereidingscursus een grote hulp is in deze.

Dat inschrijven op de gemeente, dat was gewoon een ramp. Hoe ze dat daar hebben aangepakt (vader)

Bij ons is dat allemaal heel vlot verlopen, ik ben daar echt wel goed onthaald geweest op dat gemeentehuis (moeder)

En over gewone en volle adoptie, daar heb ik toch lang over getwijfeld, en ze begrepen het ook niet goed (moeder)

Ja, dan kom je in België met je kind, met je zieke kind, dan heeft dat kind dringend zorg nodig en dan geraakt dat niet ingeschreven bij de mutualiteit (moeder)

En dat adoptieverlof aanvragen, nog zo iets, afzien (moeder)

In het Tropisch Instituut, daar zijn wij echt wel goed geholpen (vader)

Vragen over afkomst. Er zijn de bezorgdheden met betrekking tot hoe en hoeveel ze hun kind kunnen en moeten vertellen over hun gezin en hun land van herkomst, het al dan niet aanvangen van rootsreizen, Er werd vrij veel gesproken in de verschillende gesprekken omtrent de binding met het gezin of land van herkomst. Er kwamen vele, verschillende meningen aan bod. Sommige ouders waren heel open met hun kind over hun afkomst, anderen waren eerder gesloten. Ouders waren heel geïnteresseerd in de meningen en ervaringen van de andere ouders.

Ik vraag me toch af wat een kind aankan over zijn afkomst? (vader)

Mijn zoon die is echt heel gesloten, ik spreek niet over zijn mama, wel dat er een mevrouw is in zijn geboorteland, maar ik noem haar toch geen mama (moeder)

Wij kennen de geboortemama via een organisatie en steunen die ook. Wij zijn daar zeer open in, ze heeft ook een foto van haar mama (vader)

Ja, ik vind, dat hangt enorm van het kind af. Ons oudste die is daar helemaal niet in geïnteresseerd, maar onze jongste die vraagt daar wel veel naar. Wij vertellen vooral als ze ons vragen stellen (vader)

Adoptie en hulpverleningsvragen. Deze categorie onderscheidt zich in ernst en intensiteit van de andere opvoedingsvragen die we reeds bespraken. Hier gaat het om adoptiekinderen die minder snel ontwikkelen, kinderen die aankomen met een handicap die veel ernstiger is dan op voorhand vermoed, kinderen met hechtingsproblemen, spraakproblemen, ... Het gaat over ouders die het beeld over hun kind moeten bijstellen en over kinderen die hulp nodig hebben. Er werd vaak gesproken over het gebrek aan kennis en gevoeligheid omtrent adoptie van hulpverleners. Ouders vragen zich vaak af wat het aandeel van adoptie is in de achterstand, het slaapprobleem, het spraakprobleem, ... Het al dan niet voorkomen van deze vragen heeft te maken met het al dan niet voorkomen van (ernstige) problemen bij hun kinderen.

Het CLB dringt aan dat ik mijn kind zou doorsturen naar het bijzonder onderwijs, maar ik denk dat mijn adoptie dochter gewoon nog met een paar knopen in haar hoofd zit die ze eerst moet ontwarren. Ik zou graag hebben dat ze nog wat meer tijd krijgt (moeder)

Mijn dochter praat nog niet zo goed en heeft hulp nodig, maar ik weet nog niet goed hoe, want misschien hebben die spraakproblemen wel te maken met haar Chinese roots (vader)

En je wil dan ergens naartoe gaan, maar niemand weet iets over adoptie, die mevrouw van het ziekenhuis, mijn dochter moest een spuit krijgen en ze tierde en weende en die mevrouw wou gewoon niet begrijpen dat ik haar niet kon vasthouden, dat dat niet kon voor de hechting, ze wist er gewoon niets van (moeder)

Wij hadden geluk dat wij al een neuroloog kenden, dat wij al een beetje onze weg kenden in die wereld voor ons zoontje, want het is nogal

zoeken. Ik denk echt dat die ons gevonden heeft. Zo denk ik daar nu over (moeder)

Ouders met hulpverleningsvragen geven in de gesprekken ook aan dat ze niet weten waar ze terecht kunnen, waar bijvoorbeeld de dokters zitten die wel iets weten over adoptie. Dat geeft aanleiding tot veel frustratie. Een frustratie die komt bovenop de emotionele turbulentie die de adoptie met zich meebrengt. Er wordt verschillende keren verwezen naar de lijst die de VAG heeft met adoptiecompetente hulpverleners.

Uiteindelijk zijn wij met onze zoon in Nederland terechtgekomen, daar staan ze al verder (vader).

En dan na weken dan ontdek je ineens dat er zoiets bestaat als thuisbegeleiding, dat wist ik op voorhand niet, ik ben niet thuis in die wereld. En dan vind je die instantie en dan blijkt dat er wachtlijsten zijn en moet je weer wachten (moeder).

De VAG heeft wel een lijst met hulpverleners die iets over adoptie weten, dat bestaat wel (vader).

Ethische vragen. Een laatste categorie vragen en bezorgdheden zijn wat we genoemd hebben de 'ethische vragen'. Het gaat niet zozeer om bezorgdheden over het adoptiekind, maar over adoptie in het algemeen en de morele kwesties die daarmee samenhangen. Eigen aan dergelijke ethische vragen is dat er niet één juist (of deskundig) antwoord op is, maar dat men daar graag met anderen (bij voorkeur adoptieouders) van gedachten over wisselt om zich stilaan een mening te vormen. Zo waren er gesprekken over mensenhandel en abortus.

Het doet u toch wel nadenken over mensenhandel en geld. Waar gaat dat geld allemaal naartoe, wie profiteert er daar ginder van, wat doen ze daarmee. Werk je dan onrechtstreeks toch niet mee aan mensenhandel (vader).

Ik stel mij ook vragen wat ik zou doen mocht mijn dochter op een dag zeggen dat ze een abortus zou willen doen. Dat zou ik toch heel moeilijk vinden. En dat heeft toch alles te maken met die adoptie en met waar ze

vandaan komt. Vroeger zou ik daar niet zo over gedacht hebben, maar in haar geval toch wel (vader).

Hulpbronnen

De adoptieouders spreken vaak en veel over alle mogelijke bronnen van steun die ze ervaren voor de opvoeding van hun kinderen. Over hulpbronnen wordt uitgebreid gesproken in de verschillende gesprekken en ook hier kwamen verschillende meningen en opvattingen aan bod. We hebben de verschillende bronnen van steun ingedeeld in een aantal categorieën. Bij veel van de categorieën die we hier bespreken, geldt hetzelfde als bij de categorieën opvoedingstwifels en problemen die we hiervoor bespraken: wat voor de ene ondersteunend is, is het daarom niet voor de andere. Voor een aantal bronnen van steun geldt dit minder (bijvoorbeeld het kind of lotgenotencontact), voor een aantal is dit meer uitgesproken (met name voor steun van professionelen en hulpverlening).

Hun kind(eren) maken dat alles de moeite waard is en leren hen hoe ouder te zijn. Op de vraag wat hen helpt in de opvoeding van hun kind, antwoorden verschillende ouders dat ze veel energie om door te gaan halen uit hun kind(eren) zelf. Ouders vertellen vrijuit over vele mooie en ondersteunende momenten die ze met hun kind(eren) delen.

Het gevoel dat je kind toch wel gelukkig is, ook al is het soms moeilijk gezien de omstandigheden, dat maakt alles goed (moeder).

De vooruitgang die je ziet bij je kind, dat ze steeds beter spreekt en dat ze groeit en toch wel gezond is, dat vind ik het allerbelangrijkste (vader).

Dat die dan op school het goed doet en veel vriendjes heeft, dat maakt mij echt zo gelukkig (vader).

Mijn zoon die zegt dan ineens 'jij bent toch een goede mama', amai, dat doet u nogal wat (moeder).

Mijn zoon die zei 'we hebben het toch goed samen', dat heeft me nogal deugd gedaan (moeder).

Ik lag in bed en ik was moe en ik had eigenlijk geen goesting om op te staan, maar dan ineens hoor ik mijn dochter beneden roepen 'joepie, goedemorgen' en dan zie ik zo voor mij dat ze haar handen in de lucht

steekt zoals ik dat ook doe, en dan vlieg ik uit mijn bed, want daar doe je het toch voor (moeder).

Daarnaast geven adoptieouders ook aan dat ze 'leren' van hun kind. Hun adoptiekind leert hen hoe ze (adoptie)ouder kunnen zijn. Dat gaat van dagelijkse zaken zoals hoe je best reageert wanneer je kind je uitdaagt en koppig blijft blaadjes van de planten trekken tot de vragen die het stelt over zijn afkomst. Adoptieouders merken aan hun kind wat voor hem of haar gepaste reacties zijn, passen hun omgangsstijl aan en leren zo van hun kind om ouder te zijn. Bovendien zeggen adoptieouders dat ze hebben geleerd open en tolerant te zijn en goed te kunnen omgaan met verschil en diversiteit.

Ja, die geven u dat wel aan, hoe het wel en niet werkt. Je ziet dat wel in hun reacties hoe je het best kan doen (vader).

Ik vind dat je kind je een spiegel voorhoudt, net als biologische kinderen (moeder).

Die kinderen, ja, die zijn wie ze zijn, daar leert ge wel van open te staan voor andere dingen (vader).

Zichzelf: bijna professioneel als ouder en tegelijk met humor en relativiveringsvermogen.

Adoptieouders beschrijven zichzelf als alerte, bewuste, verantwoordelijke ouders die goed voorbereid zijn op het adoptieouderschap. Mede door het voorbereidingsprogramma, het selectieproces en de lange wachttijden hebben ze veel nagedacht en lezen ze veel boeken, niet alleen over adoptie, maar ook over opvoeden in het algemeen.

Ik denk dat wij ouders zijn met heel veel antennes (moeder).

Soms ben ik als moeder echt professioneel (moeder).

In verschillende groepen kwamen voor en nadelen aan bod van dit semi – professionele ouderschap. Sommige ouders zien vooral voordelen. Zo is adoptie een unieke situatie die vraagt om creatieve, unieke hantering van ouders. Ouders bereiden zich dan ook maximaal voor en volgen dan hun intuïtie en hun antennes. Op die manier ontpoppen ze zich tot creatieve en 'reflexieve' ouders.

Wij zijn eerst twee weken in het land van herkomst van onze kinderen gebleven om te voelen wat het is om afhankelijk te zijn. Wij zijn dus met onze kinderen rondgereisd in hun land en zij spraken hun taal. We hadden dan afgesproken dat we vanaf het moment dat we op het vliegtuig stapten, enkel nog Nederlands zouden spreken. Maar zo wisten wij wel hoe het is om ergens in een vreemd land te zijn met een vreemde taal (vader).

Het 'reflexieve' in het adoptieouderschap als voordeel van extra antennes te hebben, werd wel vaker door ouders als een voordeel omschreven:

Daardoor praat ik veel met anderen over opvoeding en vooral over mijn eigen rol (moeder).

Ja en ik denk ook dat doordat wij alert zijn we sneller extern advies of hulp inschakelen van het CLB of zo als we ons zorgen maken. Dat we problemen niet laten escaleren (moeder).

Anderen vinden dan weer dat ze soms iets te bewust en te alert zijn:

Ik denk soms dat ik daar veel te veel mee bezig ben, dat ik soms problemen zie waar er geen zijn (moeder).

We hebben snel de neiging om als er iets fout gaat, dat aan de adoptie toe schrijven (moeder).

Bijvoorbeeld met die hechting in het begin. Dan hebben wij geprobeerd om zes maanden onze dochter niet in contact te laten komen met andere mensen. Dan moesten we de grootouders op afstand houden en dat was heel lastig. Soms vraag ik me nu af hoe ik dat gekund heb (moeder).

Tegelijkertijd blijkt zowel uit wat de ouders in de gesprekken aangaven als uit de manier waarop ze vertelden dat veel adoptieouders veel humor hebben en humor ook gebruiken als relativering van hun rol, het ouderschap, hun gezin. Er wordt veel gelachen tijdens de focusgroepen en humor is ongetwijfeld één van de bronnen van steun en relativering. Adoptieouders en –kinderen gebruiken ook veel humor om met de reacties van de omgeving om te gaan.

Nu lachen wij daar wel mee. Mijn dochter uit China zegt 'kijk ik ben een Chinees' en ze trekt haar ogen in spleetogen (vader).

En wij zeggen 'hé chocolat' tegen onze zoon uit Ethiopië (vader).

En dan spring ik op het bed met mijn dochter en dan lachen we tot we de slappe lach hebben en dan zijn we helemaal uitgeteld en lachen dat wij doen (moeder).

Wij spelen soms spelletjes en doen alsof we elkaar niet kennen en dan amuseren we ons met de reacties van de anderen (vader)

Ook hier is het belangrijk aan te geven dat de balans tussen enerzijds de ouderrol opnemen als bijna professionele ouder en anderzijds de ouderrol relativeren door bijvoorbeeld humor, anders ligt bij elke ouder. En dit afhankelijk van de persoonlijkheid van de ouder, de tijd dat het adoptiekind al in het gezin is en het geslacht van de ouder (moeders met jonge kinderen zijn vooral heel bezorgd).

Familie: steun in de keuze voor adoptie maakt het verschil. De eigen ouders en de schoonouders worden vaak genoemd als bron van steun en door anderen als bron van stress. We beschreven reeds hoe de ouderidentiteit (en vooral de identiteit als adoptieouder) zichtbaar wordt in de confrontatie met de buitenwereld en hoe belangrijk de rol van de familie hierin is. Vooral adoptieouders hechten veel belang aan wat hun eigen ouders of schoonouders vinden van hun keuze om te adopteren. Wanneer ze zich bevestigd voelen in hun keuze voor adoptie, dan betekent dit een grote steun. Familie kan dan ook bij uitstek voor positieve ondersteuning zorgen.

Als ik dan zo zie hoe mijn ouders genieten van het spelen met hun kleinkind, dat doet me zo'n deugd (moeder)

Ik vergeet nooit het moment waarop mijn moeder zei 'ik vind dat jij een keigoede mama bent' (moeder)

Maar evenzeer staat daar tegenover dat wanneer ouders zich niet bevestigd voelen of eerder kritische opmerkingen van hun ouders of schoonouders krijgen, ze dit als erg belastend ervaren.

Elkaar: evidente steun?. Af en toe wordt er gesproken over het samen 'ouderen' als bron van steun. Samen overleggen, op dezelfde lijn staan, maar ook elkaar compenseren.

Mijn vrouw die gaat naar alle voordrachten en als ze terugkomt, dan praten we daar over. Dat vinden wij echt plezant. Ik ben er zeker van dat ik straks alles zal mogen uitleggen wat er hier gezegd is (vader).

Adoptie is een project dat je samen doet (vader).

Ik ben vaak echt overbezorgd en dan is het goed dat mijn man er is om me af en toe eens te temperen, anders zou dat niet normaal zijn (moeder).

Toch komt de partner niet zo vaak aan bod in de gesprekken. Wellicht omdat steun vanuit de partner evident is. Vooral de alleenstaande mama's spreken immers over het gemis en hebben de verwachting dat ze zich meer gesteund zouden voelen mochten ze wel een partner hebben

Wat helpt er? Partners, ah ja, we zijn toch geen heiligen (moeder).

Ik mis dat soms wel, ja, iemand die zo naast je staat (moeder).

Informele netwerken: om vele redenen een rijke bron van steun. Als het over steun ging, dan ging het in de gesprekken heel duidelijk het vaakst over informele netwerken. Er werd hierin een onderscheid gemaakt tussen 'lotgenotencontact' en ruimere, 'gemengde' netwerken. Lotgenoten verwijst in eerste instantie naar andere adoptieouders, maar voor ouders met een special needs kindje betekent het ook contact met andere ouders in diezelfde situatie. Gemengde netwerken verwijst dan naar informele steun ook via niet adoptieouders, vrienden en familie.

De steun vanuit lotgenotencontact is een constante doorheen alle gesprekken. Adoptieouders zijn belangrijk voor elkaar, zowel voor informatieve als voor emotionele steun. Bij andere adoptieouders kan men terecht voor praktische vragen bijvoorbeeld over welke shampoo men best gebruikt bij kroezelhaar, voor adoptiegerelateerde opvoedingsvragen, bijvoorbeeld in verband met slaapproblemen, eetproblemen of eigenaardige gewoonten (zie hierboven de voorbeelden vermeld onder

opvoedingsvragen waarbij adoptie misschien relevant is). Men kan ook bij elkaar terecht voor adoptiespecifieke vragen. Zo wisselen ouders tips en ervaringen uit om te spreken over het land van herkomst en helpen ze elkaar om bij de 'juiste instanties' terecht te komen. Ook in de focusgroepen werd de behoefte aan en de functie van lotgenotencontact duidelijk. De adoptieouders vonden elkaar rond vele thema's, ze waren het niet altijd met elkaar eens, maar waren zeer geïnteresseerd in elkaar ervaringen en verhalen. Ze gaven na het gesprek vaak aan dat ze dingen geleerd hadden, dat ze het gesprek interessant vonden. Zo ook in lotgenotencontact in het algemeen.

Ik realiseerde me tijdens de voorbereidingscursus pas door te spreken met andere adoptieouders dat er ook andere redenen zijn om te adopteren dan geen kinderen te kunnen krijgen. Ik had daar nooit over gedacht (vader).

Ik vind het goed dat hier ook een vader aanwezig is met een binnenlands adoptiekind want eerlijk gezegd dacht ik altijd aan buitenlandse kinderen bij adoptie en dat is toch weer iets anders (vader).

Hierin ligt een belangrijke kracht van lotgenotencontact. Adoptieouders hebben een gevoel van herkenning, van veiligheid. Wellicht worden adoptieouders zo vaak aangesproken op hun 'keuze' voor adoptie door anderen—ze worden vaak op adoptie aangesproken en hebben het gevoel dat ze zich moeten verantwoorden—dat het contact met andere adoptieouders bevrijdend is omdat ze zich hier niet moeten verantwoorden. Binnen de sfeer van 'gelijken' ontdekken ze verschillen, tips, andere manieren om met opvoedingsvragen om te gaan. Het is die confrontatie met het verschil dat ouders als ondersteunend ervaren omdat het hen toelaat om na te denken over hun eigen houding. En dat komt tegemoet aan een nood en is ondersteunend. Zo ontspan er zich in verschillende focusgroepen gesprekken tussen ouders waarbij heel wat verschillende meningen aan bod kwamen. We bespreken hier een aantal thema's exemplarisch.

In de groep moeders met adoptiekinderen jonger dan 12 jaar ging veel aandacht naar de mate waarin je een adoptiekind moet afschermen van andere volwassenen in de eerste weken. Een aantal moeders hadden er

zeer rigoureuus voor gezorgd dat hun kind niet aangeraakt werd door anderen en zelfs geen oogcontact had met anderen, ook niet met de grootouders. Andere moeders hadden hun kind vrijwel onmiddellijk laten kennismaken en laten knuffelen door derden.

In één van de gesprekken met moeder werd uitgebreid ingegaan op hoe je omgaat met een babysit. Voor sommige moeders was het alleen thuis laten van hun adoptiekind met een babysit die het kind niet gewoon is en die minder afweet van adoptie, heel beangstigend. Andere moeders waren meer ontspannen bij de organisatie van een babysit en vertelden over de voordelen van eens weg te kunnen zijn van je kind.

In één van de vadersgroepen werd ingezoomd op hoe je reageert op racistische opmerkingen. Vaders deelden met elkaar hele creatieve hanteringstrategieën (een aantal voorbeelden werden hiervoor al gegeven).

De veiligheid die onder 'gelijken' zijn biedt, geeft niet enkel de mogelijkheid om te differentiëren en bij te leren, het biedt ook de unieke mogelijkheid om het onuitspreekbare te zeggen. Met het onuitspreekbare verwijzen we naar de taboeonderwerpen waar adoptieouders mee geconfronteerd worden. Het gaat dan onder meer om de frustratie omwille van een kind met een handicap (terwijl ze er zelf voor gekozen hebben) of verschillen tussen de relatie met biologische en adoptiekinderen (terwijl men daar op voorhand voor verwittigd was) of nood aan een beetje tijd en ademruimte voor alleenstaande moeders (die hun situatie zelf gecreëerd hebben). Contact met andere adoptieouders—en het daarbij horende 'zich niet moeten verantwoorden'—creëert een unieke ruimte waarbinnen ook hele gevoelige, beladen onderwerpen aan bod kunnen komen. Zo ook binnen de focusgroepsgesprekken. Ouders waren heel open, ook over de onderwerpen waar een taboe op rust, wellicht omdat ze onder gelijken waren en omdat gedurende alle gesprekken met geen enkel woord gerept werd over de vraag 'waarom' ze geadopteerd hadden.

Binnen het contact met andere adoptieouders werd een speciale plaats toebedeeld aan contact met de andere ouders waarmee men is afgereisd naar het land van herkomst om het adoptiekindje op te halen. Vele ouders spraken erover dat ze op geregelde tijdstippen samenkwamen met alle ouders die samen afreisden. Er is iets extra dat deze

ouders bindt. Een mama verwoordde het mooi als 'een gedeelde geschiedenis'. Vele adoptieouders organiseren zelf contact met andere adoptieouders. Deze netwerken vinden hun oorsprong in de voorbereidingscursus, via contactgezinnen doorgegeven door de bemiddelingsdiensten of via ontmoetingen op VAG activiteiten, die door de adoptieouders erg gewaardeerd worden. Sommige ouders—vooral deze met vele vragen en deze die minder ingebed zitten in een netwerk—hebben nood aan een netwerk van lotgenoten.

Naast de netwerken met andere adoptieouders, spreken adoptieouders ook over de steun die ze halen uit 'gemengde' netwerken. Ook deze netwerken zijn ondersteunend op verschillende manieren. Er is iets minder sprake van informatieve steun omdat er minder adoptiegerelateerde kennis is in deze netwerken, maar er is een duidelijke instrumentele functie van deze netwerken. Vele adoptieouders vertellen over hoe steunend het is als grootouders of vrienden voorstellen om te babysitten, de kinderen naar vrije tijdsactiviteiten te brengen, ze op te vangen, ... Verder hebben de gemengde netwerken ook een emotioneel ondersteunende functie. Adoptieouders kunnen er niet echt terecht met taboeonderwerpen, maar ze geven aan wel volop te leren van de verhalen en ervaringen van ouders met biologische kinderen. Zo zijn deze netwerken ondersteunend voor algemene opvoedingsvragen en geeft het de mogelijkheid om problemen te relativiseren door de ervaring dat ook biologische ouders problemen hebben met hun kinderen en dat niet alles zomaar toe te schrijven is aan de adoptie.

Informatie. We beschreven al dat lotgenoten netwerken een belangrijke informatieve functie hebben. Adoptieouders zijn vaak ouders die actief op zoek gaan naar informatie. Ze lezen boeken, lezen boekjes voor aan hun kinderen, ze kopen boeken voor grootouders, ze gaan naar vormingsavonden, ze zoeken op het internet, ... Alle informatiekanaalen kennen hun voor en nadelen. Zo is het internet zowel een zegen als een hel

Het internet, zeer handig, vlug en snelle informatie (vader).

Maar je vindt er ook veel rommel op het internet. Ik lees die fora rond adoptie niet meer, het lijkt wel of iedereen die gefrustreerd is daarop zit.

Vooral ook mensen die aan het wachten zijn en die veel info willen. Toen zat ik daar ook op, maar nu niet meer (vader).

De VAG wordt herhaaldelijk genoemd als bron van informatie. De vormingsavonden worden druk bijgewoond en gesmaakt en ook de literatuur die ze ter beschikking stellen wordt gewaardeerd. Vaak is een vormingsavond een aanzet om nadien lotgenoten te ontmoeten. De combinatie van informatie krijgen en andere adoptieouders kunnen ontmoeten, wordt door velen positief ervaren.

Overheidsmaatregelen: Toen we vroegen naar mogelijke ondersteunende overheidsmaatregelen, was er een grote eensgezindheid onder adoptieouders in verschillende focusgroepsgesprekken dat een uitbreiding van het adoptieverlof en mogelijkheden tot tijdskrediet zeer welkom zouden zijn. Meerdere adoptieouders geven aan dat het korte adoptieverlof niet volstaat.

Dat is echt wel veel te kort om aan elkaar te kunnen wennen (moeder).

Ja en je moet toch een beetje een basis kunnen opbouwen die toelaat dat je daarna weer aan de slag kan gaan en dan moet je haar toevertrouwen aan de kinderopvang. Ik vind dat echt wel veel te kort (moeder).

Hulpverlening. Sommige adoptieouders komen niet of nauwelijks in aanraking met zorgverleners en hulpverleners, andere adoptieouders hebben ruime ervaring met hen. Alles hangt natuurlijk af van de ernst van de problemen bij de adoptiekinderen. Maar ook ouders wiens kinderen eerder weinig problemen hebben, komen wel eens in contact met artsen of verzorgers. Er werd in verschillende focusgroepsgesprekken aangegeven dat zorgverleners en hulpverleners weinig weten over adoptie. De citaten werden reeds vroeger beschreven, we geven ze hier voor de volledigheid nog eens weer.

En ik moest er dan weken over doen om erachter te komen dat er zoiets bestaat als thuisbegeleiding; en dan komen ze nog af met hun wachtlijsten (moeder)

En je wil dan ergens naartoe gaan, maar niemand weet iets over adoptie, die mevrouw van het ziekenhuis, mijn dochter moest een spuit krijgen en ze tierde en weende en die mevrouw wou gewoon niet begrijpen dat ik haar niet kon vasthouden, dat dat niet kon voor de hechting, ze wist er gewoon niets van (moeder)

Uiteindelijk zijn wij met onze zoon in Nederland terechtgekomen, daar staan ze al verder (vader).

In elk van de groepen kwam ook aan bod dat de VAG wel een lijst heeft met referenties naar hulpverleners die wel competent zijn wat adoptie betreft.

De VAG heeft wel een lijst met hulpverleners die iets over adoptie weten, dat bestaat wel (vader).

Ouders geven aan dat de reguliere hulpverlening toegankelijker en meer aangepast zou moeten zijn aan adoptie. Dat er soort adoptiebewustzijn zou moeten zijn bij hulpverleners en zorgverleners. Zeker ouders met een special needs kind uiten die behoefte.

Nazorg: hier besteden we uitgebreid aandacht aan in de volgende paragrafen.

Nazorg

In deze rubriek bespreken we wat expliciet aan bod kwam in de focusgroepsgesprekken. Het gaat om wat ouders (letterlijk) weergaven. Pas in een volgende rubriek (bij de algemene conclusie) bespreken we ook ideeën over nazorg die op een meer indirecte manier uit de focusgroepsgesprekken zijn afgeleid, met name uit de thematische analyse, de categorieën bezorgdheden en opvoedingsproblemen en de categorieën steunbronnen.

Er zijn vele en vaak uiteenlopende ervaringen met nazorg. Er zijn andere behoeften aan nazorg en de ervaringen met nazorg variëren tussen heel positief tot heel negatief. Dit gaat samen met de aard van de gekregen nazorg, de behoefte aan nazorg, de opvoedingsvragen en de mate waarin het adoptiekind problemen heeft.

We bespreken hier drie nazorg thema's die ruim aan bod kwamen in de verschillende focusgroepsgesprekken. Het gaat steeds om thema's waarbinnen verschillende meningen aan bod kwamen, met name (1) spanningsveld tussen categoriale zorg voor adoptiegezinnen versus adoptiebewustzijn van alle hulpverleners en zorgverleners, (2)

spanningsveld tussen verplichte en vrijblijvende nazorg, en (3) spanningsveld tussen nazorg in functie van toezicht door het land van herkomst en deze in functie van de ondersteuning van adoptiegezinnen.

Categoriale versus integratieve zorg: over adoptiebewustzijn en hokjesdenken. Er werden verschillende meningen gegeven over de mate waarin er adoptiespecifieke zorg moet bestaan dan wel dat hulpverleners en zorgverleners in het algemeen meer geschoold moeten zijn rond adoptie. Er waren stemmen voor meer categoriale zorg, te begrijpen als hulpverleners en zorgverleners die gespecialiseerd zijn in adoptie en bijvoorbeeld ontwikkelingsachterstand, spraakproblemen, schoolproblemen, hechtingsproblemen, ... Deze hulpverleners kunnen dan gedegen advies en hulp geven rond school, hechting, ontwikkeling, ... specifiek aan adoptieouders. Nu vinden ouders die daar nood aan hebben deze hulp vaker in Nederland. Of ze vinden pas hulp na lang zoeken. Zoals reeds bleek uit de voorbeelden die we hiervoor gaven, is dit behoorlijk frustrerend voor ouders die daar nood aan hebben.

Anderzijds spraken adoptieouders ook over het gevaar van *'hokjesdenken'*, zoals een vader het verwoordde. Adoptiekinderen onderbrengen in één hokje—bij de categorie adoptie in de categoriale zorg—impliceert immers het risico op stigmatisatie en op het toeschrijven van alle mogelijke problemen bij de kinderen aan de adoptie. Vooral in één van de vadergroepen werd uitgebreid ingegaan op dit perspectief en werd het hokjesdenken als een belangrijke ethisch standpunt omschreven. Tegenover het meer categoriale perspectief wordt dan het belang van een adoptie – bewustzijn bij hulpverleners en zorgverleners geplaatst. Alle hulpverleners en zorgverleners zouden voldoende basiskennis over adoptie moeten hebben om ermee om te gaan als ze ermee in contact komen.

Voorals ouders met adoptiekinderen zonder noemenswaardige problemen—ouders die wel opvoedingszorgen en onzekerheden uitten, maar niet echt ingrijpende hulpvragen hebben—zijn beducht voor het hokjesdenken. Deze ouders willen hun kinderen vooral als kinderen zien. Terwijl ouders met specifieke hulpvragen voor hun adoptiekinderen die meer ingrijpende problemen hebben, wel degelijk categoriale hulp willen. Deze ouders hebben behoefte aan zorgverleners en hulpverleners met een duidelijke expertise in adoptie en adoptiegerelateerde problemen.

Verplichte of vrijblijvende nazorg: de metafoor van 'de dokter'. Een ander thema in verband met nazorg waar in de gesprekken werd op ingezoomd en verschillende meningen aan bod kwamen, was het verplichte versus vrijblijvende karakter van nazorg.

Sommige ouders waren eerder te vinden voor verplichte nazorg. Over het algemeen waren ouders positief over de voorbereiding en dat inspireerde sommige ouders tot eenzelfde model voor nazorg. Vooral moeders met jonge adoptiekinderen waren gewonnen voor het verplicht maken van nazorg. Zij hadden vaak vele, specifieke vragen wanneer ze met hun adoptiekind thuis kwamen en in de eerste periode erna en zouden het heel steunend vinden om dan nazorg te krijgen.

Andere ouders—voornamelijk ouders die eerder weinig problemen ervaren met hun adoptiekinderen—waren meer te vinden voor vrijblijvende nazorg. De metafoor van 'de dokter' die een vader meegaf, omvat vele van de ideeën die hieromtrent gegeven zijn. Je gaat niet naar een dokter als je niet ziek bent, maar je weet wel dat als je ziek wordt, er een dokter is. Nazorg dus niet als verplichte activiteit, maar als steun wanneer het nodig is.

De verschillende functies van nazorg: 'controle' door het land van herkomst versus ondersteuning van het adoptiegezin. In de focusgroepen werd een onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van nazorg. Er werd vooral een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de nazorg gericht op het doorspelen van informatie over het kind aan het land van herkomst en anderzijds de nazorg gericht op de ondersteuning van de adoptieouders.

Wat betreft de bezoeken van de bemiddelingsdiensten in het kader van de controle door het land van herkomst, is het duidelijk dat de adoptieouders dit positief vinden. Hoewel het voor enkelen een formaliteit is, drukten verschillende adoptieouders uit dat ze de interesse vanuit het herkomstland erg appreciëren.

Ik heb in het weeshuis gezien dat daar allemaal foto's aan de muur hangen van kindjes die naar het buitenland vertrokken zijn en ik vind dat,

ik vind dat echt positief, zo het idee dat er daar nog iemand geïnteresseerd is in mijn dochter (moeder).

Daar in het herkomstland, ze noemen mij daar nu computerman omdat ik daar het één en ander gerepareerd heb aan hun computers en ja, ik denk wel dat ze daar nog geïnteresseerd zijn in hoe het met mijn kind gaat (vader).

Ja, ik wil dat echt wel doen dat voortgangsrapport schrijven omdat ik hoop dat er daar toch iemand nog iets van gaat lezen, het idee alleen al vind ik wel belangrijk, ik trek me daaraan op (moeder).

Net omdat adoptieouders die interesse appreciëren drukken ze soms ook hun ongenoegen uit met de oppervlakkige manier waarop de rapportageplicht in hun ogen vervuld wordt.

Ik vond die mevrouw die bij ons kwam, die was niet geïnteresseerd in mijn kind. Ze sliep en ik wou haar wakker maken om haar eens te tonen, maar toen zei die mevrouw, dat was zo'n jong meisje, die zei dat ik haar niet moest wakker maken. Ik was echt teleurgesteld dat ze mijn dochter niet eens wou zien (moeder).

Dat was absurd, die was niet geïnteresseerd in kinderen (vader).

Ik herinner me van dat huisbezoek dat het een formaliteit was, eigenlijk iets van niets, gewoon wat papieren in orde maken. Ik verwachtte er ook niet veel van, het moet gebeuren, meer is dat niet (moeder).

Naast de rapportageplicht, is er de nazorg gericht op de praktische en emotionele ondersteuning van de adoptieouders. Er is bij sommige adoptieouders verwarring over het samengaan van rapportageplicht en emotionele nazorg bij de adoptiediensten. Daarover later meer.

De mate waarin nazorginitiatieven gekend zijn verschilt tussen adoptieouders. Het meest gekend zijn de activiteiten van VAG. We bespraken hier reeds dat deze door adoptieouders als positief worden ervaren, zowel wat het informatieve karakter van de activiteit zelf betreft als wat betreft de mogelijkheid om via een VAG activiteit andere

adoptieouders te ontmoeten. Het Steunpunt Nazorg Adoptie was minder gekend, hoewel verschillende ouder initiatieven van het steunpunt kenden.

Ze doen van die Sherborn sessies, ik heb dat gevolgd (moeder).

En Triobla doet ook dingen binnen het steunpunt (moeder).

In verschillende focusgroepsgesprekken werd gepleit voor enerzijds professionalisering van de nazorg en anderzijds het uit elkaar halen van de verschillende functies van nazorg. Professionalisering slaat voornamelijk op het feit dat voor sommige ouders de nazorg aan huis door de bemiddelingsdiensten negatief was omdat het ging om jonge en onervaren deskundigen die aan huis kwamen. Uit elkaar halen van de functies slaat dan op het feit dat men een huisbezoek in het kader van de rapportageplicht voor het land van herkomst niet wenst te vermengen met emotionele ondersteuning voor de adoptieouders. Nu lopen deze functies door elkaar, wat frustratie opwekt bij de ouders die andere behoeften hebben aan nazorg dan deze die geboden worden.

Ook hier kwamen verschillende meningen aan bod. Sommige ouders waren eerder tevreden over de adoptiedienst, sommige ouders hadden geen behoefte aan meer nazorg dan deze verstrekt door de adoptiedienst, sommige ouders waren niet echt onder de indruk van de nazorg die ze kregen, maar hadden daar ook niet veel problemen mee, andere ouders hebben negatieve ervaringen met nazorg door de adoptiedienst. Die verschillen kunnen te maken hebben met grote verschillen in aanbod en aanpak tussen de adoptiediensten. De stem van deze laatste ouders klonk nogal door omdat er vrij veel frustratie is bij hen over de huidige nazorg verzorgd door hun adoptiediensten.

Zo gaven ouders aan hoe ze het gemist hebben dat er nog eens iemand belde, langskwam, mailde, ... kortweg interesse toonde in het kind en de ouders. Zo geven adoptiediensten onbedoeld de boodschap dat ze niet langer geïnteresseerd zijn in de adoptiekinderen en in de adoptieouders.

Eens je hier bent met je kind zijn ze gewoon niet meer geïnteresseerd, dat interesseert hun niet meer (vader).

Ik had toch wel verwacht dat er iemand eens zou vragen hoe het met mijn dochter ging, en met mij, met ons eigenlijk, hoe het gaat met ons als gezin (moeder).

In één van de vadersgroepen werd hier uitgebreid op ingegaan en de analyse gemaakt dat het belangrijk is om de verschillende rollen van een adoptiedienst uit te klaren. Adoptiediensten zijn enerzijds 'communicatiebureaus' of 'administratieve diensten' die contactpersoon zijn tussen adoptieouders enerzijds en het land van herkomst van het adoptiekind anderzijds. Dat doen de adoptiediensten vrij professioneel. Als er klachten zijn van ouders over het niet professioneel werken van de adoptiediensten dan heeft het eerder te maken met de contaminatie met een andere rol. Adoptie is immers een emotioneel gegeven, het wachten is frustrerend, de onzekerheid moordend, de eerste tijd met het kind wekt veel emoties op: onzekerheid, twijfel, fierheid, ... Dan verwachten (toekomstige) adoptieouders ook emotionele ondersteuning. Ze verwachten 'antwoorden, interesse, emotionele ondersteuning', ...

Die adoptiediensten, die zijn eigenlijk gegroeid vanuit een soort idealisme en die mensen die daar werken die zijn daar ook echt mee begaan. Maar ze kunnen niet altijd voldoen aan de noden die ouders hebben (vader).

Ik heb verschillende keren gemaild dat er serieuze problemen waren met ons dochter en of ze ons konden helpen. Maar ik kreeg gewoon geen mail terug. En als ik belde, namen ze niet op (moeder).

En dan ontstaat een mismatch. Hier worden deze adoptiebureaus niet als professioneel gezien door de adoptieouders. Ze reageren niet op mails, weten geen raad met ouders die een kind met een handicap hebben geadopteerd, bellen niet meer nadat het kind is aangekomen, verwaarlozen de nazorg, en komen over alsof ze niet geïnteresseerd zijn in de kinderen, ...

Ge moogt gewoon niet met problemen afkomen (moeder)

Je moet zelf duidelijk zeggen 'help, ik heb een probleem', want niemand vraagt ernaar (moeder).

Dat leidt tot frustratie bij de betrokken adoptieouders die op dat moment meer verwachten van de dienst dan ze krijgen. Adoptieouders geven dan ook aan dat het uitklaren van deze rollen belangrijk is, evenals het duidelijk stellen wat elke adoptiedienst wel of niet kan bieden. Wat een adoptiedienst niet kan bieden, moet overgenomen worden door een andere dienst. Hierin ligt volgens de ouders een belangrijke uitdaging voor nazorg.

*Ze zouden eigenlijk moeten zeggen dat ze vooral begaan zijn met dat kind in dat herkomstland, maar dat ze niet veel meer te bieden hebben als het kind hier is. En dan zouden er andere dingen moeten zijn (vader).
Er bestaan wel andere dingen, het steunpunt en de VAG, die kunnen wel dingen doen (moeder).*

Voor de nazorg in functie van de ondersteuning van de ouders wordt ook expliciet verwezen naar lotgenotencontact en vorming. We beschreven reeds hoe adoptieouders steun halen uit contact met andere adoptieouders. De ouders geven ook expliciet aan dat contact met andere adoptieouders een vorm van nazorg is. Velen organiseren dit zelf, bijvoorbeeld via contacten door de voorbereidingscursus, via contactouders, samen afreizen of initiatieven door de VAG. Sommige ouders—vooral deze met vele vragen en deze die minder ingebed zitten in een netwerk—hebben nood aan een netwerk van lotgenoten. We beschreven ook reeds de functie van vorming en informatie.

Conclusie

Adoptieouders zijn ouders met opvoedingsvragen die ook biologische ouders hebben en met een aantal bijkomende bezorgdheden waarbij adoptie in meer of mindere mate relevant is. Zo zijn er alledaagse problemen zoals problemen met eten, slapen, spelen of gedrag die al dan niet met de adoptie kunnen te maken hebben. Er zijn ook adoptiespecifieke problemen die gaan van praktische vragen over gevoelige onderwerpen tot hulpverleningsvragen. Er zijn weinig universele problemen. Wat voor de ene ouder een bezorgdheid is, is dat niet voor de andere ouder of ook niet voor dezelfde ouder met een ander kind.

Adoptieouders worden gesteund in hun opvoeding door de mooie reacties en positieve momenten met hun kinderen, door hun eigen intuïtie en zelfvertrouwen en door contact met andere ouders. Ook hierin lijken adoptieouders sterk op ouders. En ook hier is er meer. Contact met andere adoptieouders is zonder meer belangrijk. Net omdat adoptie een aantal specifieke bezorgdheden met zich meebrengt die ofwel moeilijk uitspreekbaar zijn tegen niet – adoptieouders (bijvoorbeeld de schrik om je kind minder graag te zien) of die een specifieke kennis vragen over adoptie. Adoptieouders worden wel vaker geconfronteerd met vragen waarom ze adopteerden en hebben het gevoel dat ze zich naar anderen moeten verantwoorden en in contact met andere adoptieouders valt dit weg. Geen verantwoording, wel veiligheid, een gevoel van herkenning. En net deze ‘gelijkgezindheid’ maakt dat ze van elkaar kunnen leren, dat hun verschillende ervaringen betekenis krijgen.

Adoptieouders zijn ook semi – professionele ouders, sterk gericht op informatie en vorming en met vele antennes. Informatie is ondersteunend omdat het hen de mogelijkheid biedt zichzelf en de buitenwereld zoveel mogelijk voor te bereiden op alles wat met de adoptie te maken heeft. Het geeft controle. Ze zoeken informatie voor zichzelf, maar ook voor hun ouders, hun kinderen, ...

Wie als adoptieouder in contact komt met de zorgverlening en hulpverlening heeft het vaak lastig. Zorgverleners en hulpverleners zijn door de band genomen niet adoptie – alert of adoptie – bewust. Adoptieouders vinden geen gepaste hulp of moeten er lang naar zoeken. En dat geeft frustratie.

Ervaringen met nazorg zijn gemengd. Wie weinig verwachtte of met eerder milde bezorgdheden zit, vindt het allemaal wel meevallen. Adoptiegezinnen met ernstige problemen hebben negatieve ervaringen wat tot veel frustratie leidt. De visie op nazorg van adoptieouders is te vatten in een aantal spanningsvelden. Het eerste betreft de visie op de organisatie van de nazorg en hier kwamen argumenten pro categoriale zorg aan bod zowel als argumenten tegen hokjesdenken. Een tweede spanningsveld gaat rond het verplichte versus vrijblijvende karakter van de nazorg. Hier vat de metafoor van ‘de dokter’ een aantal argumenten mooi samen. Tenslotte is er de spanning tussen nazorg in functie van het toezicht door het land van herkomst en nazorg in functie van de ondersteuning van adoptiegezinnen. Adoptieouders vinden het belangrijk dat deze

functies uit elkaar worden gehaald en dat adoptiediensten realistische verwachtingen genereren. Welke mening ouders vertolken in elk van deze spanningsvelden heeft veel te maken met de mate waarin hun adoptiekind problemen heeft.

6. ALGEMENE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN VOOR DE NAZORG

In dit afsluitend deel brengen we alle elementen uit het onderzoek samen om een visie op de organisatie van nazorg te formuleren.

Het onderzoek naar opvoedingsondersteuning blijft vaak beperkt tot de studie van het aanbod en houdt weinig rekening met het proces van probleemdefiniëring. De vraag van het Steunpunt Nazorg Adoptie naar een onderzoek bij adoptieouders bood ons een unieke kans om dit aan te vullen met kennisontwikkeling over of het aanbod aan opvoedingsondersteuning ook als ondersteunend wordt ervaren, en zo ja, wanneer. De theoretisch – wetenschappelijke basis van het onderzoek om deze vraag te beantwoorden, is er één met aandacht voor diversiteit en complexiteit. Aangezien geen twee kinderen en geen twee ouders dezelfde zijn, mag opvoeding immers niet gereduceerd worden tot éénrichtingsverkeer van ouder naar kind. Evenzeer stopt invloed niet aan de grenzen van een gezin en heeft de manier waarop in onze cultuur over adoptiegezinnen gedacht wordt een belangrijke impact op het leven van en in adoptiegezinnen. Dit alles betekent dat mogelijks niet alles wat als opvoedingsondersteuning is bedoeld, als steunend zal worden ervaren. Alertheid voor mogelijke, onbedoelde, negatieve effecten van opvoedingsondersteuning was dan ook één van de centrale thema's in het onderzoek.

We hebben in dit rapport achtereenvolgens een thematische analyse gepresenteerd en de visie van adoptieouders op nazorg. Hier brengen we al deze informatie samen vanuit de initiële vraag door het steunpunt en onze wetenschappelijke uitgangspunten.

We hebben een reeks boeiende gesprekken achter de rug, met veel humor, emotie en ook ruimte om ervaringen en zorgen te delen die zelden een plaats krijgen, (cfr. de thema's die we hierboven 'taboe'-onderwerpen hebben genoemd). Daardoor hebben we veel van adoptieouders kunnen leren. In wat volgt trekken we een aantal besluiten over de nazorg. Dat doen we in twee delen. In een eerste deel gaan we in op enkele meer algemene besluiten omtrent visie en missie van nazorg. Het gaat dan om a) dat adoptieouders moeten ervaren dat hun kind welkom is in deze samenleving en dat het

hoofdstuk van de voorbereiding en screening nu helemaal achter de rug is en b) dat als gevolg hiervan adoptieouders recht hebben op ondersteuning door de samenleving en c) dat nazorg een zaak is van het hele gezin, wat meer is dan de afzonderlijke behoeften van adoptieouders en –kinderen. In een tweede deel trekken we besluiten met betrekking tot de organisatie van nazorg. Belangrijke elementen hier zijn a) het onderscheiden van de verschillende aspecten van nazorg (bijvoorbeeld van emotionele steun enerzijds en verplichtingen tegenover de herkomstlanden anderzijds); b) het belang van lotgenotencontact en het adoptiesensitief zijn van de reguliere hulpverlening en c) de nood aan gespecialiseerde hulpverlening bij meer ernstige problemen. Dit alles met steeds in het achterhoofd dat elk adoptiegezin anders is en het aanbod daarom variabel dient te zijn.

1. Visie en missie

Het Steunpunt Nazorg vertrekt best vanuit een duidelijke visie en missie, die het steunpunt helpt om haar werking te organiseren en die tegelijk ook centraal blijft staan in haar contacten met zowel adoptieouders, als partners in de adoptiesector en de overheden. Vandaag is nazorg een begrip dat erg verschillende ladingen kan dekken, gaande van rapportage naar de herkomstlanden tot ontmoetingen met andere adoptieouders. Het wordt gebruikt door uiteenlopende organisaties zoals de V.A.G., adoptiediensten, kleinere en grotere vzw's, die er telkens iets anders onder verstaan. Nazorg wordt ook aangeboden vanuit sterk verschillende visies, gaande van een verplichte controle op adoptieouders tot het recht op maatschappelijke dienstverlening. Dat is voor adoptieouders erg verwarrend. Daarom lijkt het ons zinvol dat het Steunpunt Nazorg haar visie en missie expliciteert. Hieronder geven we enkele elementen die in die visie en missie een plaats kunnen krijgen.

Van argwaan naar vertrouwen

Adoptieouders hebben een bijzonder lange weg afgelegd vooraleer zij een adoptiegezin worden: voorbereiding, maatschappelijk onderzoek, jeugdrechter, ... In heel dat traject is hen telkens opnieuw – terecht - voorgehouden dat het gaat om het recht van een kind op ouders en niet om het recht van ouders op een gezin. In die hele procedure neemt de “selectie” een belangrijke plaats in (in de vorm van zelfselectie of door het maatschappelijk onderzoek en/of de adoptiediensten). Dat betekent een lange

geschiedenis waarin zij zich steeds hebben moeten verantwoorden, vaak ook tegenover de eigen achterban (toekomstige grootouders, vrienden, collega's). Ze zijn in het beste geval met enige argwaan bekeken, soms met een zeker wantrouwen. De sporen daarvan vinden we duidelijk terug in de houding van adoptieouders die hun vragen om ondersteuning moeilijk durven uiten omdat "je het zelf gezocht hebt".

Opdat van nazorg sprake kan zijn, die door ouders ook als ondersteunend ervaren wordt, is het nodig dat die pagina duidelijk wordt omgeslagen. Er moet minstens een symbolische breuk zijn met dat verleden, waardoor adoptieouders ervaren dat hun kind welkom is, niet alleen in hun gezin, maar ook in onze samenleving.

Vandaag ervaren adoptieouders dit te weinig. Dat uit zich in symbolisch erg belangrijke momenten, zoals de moeilijkheden die ze ondervinden om hun kind in te schrijven in de gemeente of bij de mutualiteit (en dus een legitieme plek te geven in onze samenleving).

De breuk met het verleden, dat gekenmerkt was door een zeker wantrouwen, betekent dat adoptieouders tegelijk erkend worden als de eerste opvoeders van hun kind én ervaren niet de enigen te zijn die zorg dragen voor dit kind. Kortom dat ze ervaren dat we vertrouwen in hun inzet, hun zorg en hun engagement en daar een maatschappelijk engagement naast zetten.

Van geïndividualiseerde problemen naar gedeelde zorg

Steun van familie en vrienden en vooral van lotgenoten is essentieel. Maar er is meer. Waarom vertalen wij problemen met adoptiekinderen of zorgen van adoptieouders als een particulier probleem van een individu? Uit het voorgaande volgt dat we niet naar zorgen of problemen in het adoptiegezin kijken als problemen van adoptieouders alleen, maar ook als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van adoptiegezin en samenleving. Een adoptiemoeder verzuchtte tijdens het onderzoek dat er niemand komt kijken naar hoe het met het kind gaat. Of zoals een andere adoptiemoeder zegt: "Je moet zelf duidelijk zeggen Help, ik heb een probleem, want er vraagt niemand meer naar".

Het betekent dat we voorzichtig moeten zijn met de manier waarop we over individuele problemen spreken. We moeten de relatie tussen de moeilijkheden die opduiken ook steeds blijven relateren aan de maatschappelijke context waarin ze opduiken. Is een kind dat het moeilijk heeft op school enkel een probleem voor dat kind en zijn ouders of ook iets waar de school mee begaan is en mee naar oplossingen zoekt?

Het betekent tevens dat adoptieouders met hun vragen terecht moeten kunnen bij de reguliere hulpverlening (artsen, CLB, Kind en Gezin, ...) en dat die reguliere hulpverlening alert is voor (en kennis heeft van) de specificiteit van adoptie, zonder daarom steeds te kijken door een adoptiebril die de kinderen en hun ouders in een apart hokje zou plaatsen. Adoptie is er steeds maar is niet altijd relevant. Een visie op nazorg als gedeelde zorg (en dus als maatschappelijk engagement) houdt dus ook in: het adoptiesensitief maken van deze reguliere hulpverlening. De term "hulpverlening" dient daarbij zo breed mogelijk begrepen te worden: van de preventieve gezinszorg van Kind en Gezin over de huisarts tot CLB en dergelijke.

Zo kan de pagina omgeslagen worden en stoppen we met de individuele vertaling vanuit 'je hebt het zelf gezocht'. Adoptieouders hoeven zich in de nazorg niet meer te verantwoorden. De confrontatie met de buitenwereld wordt dan voor adoptieouders anders. Het zou aanleiding kunnen geven tot minder gevoelens van frustratie en in de steek gelaten worden.

Kort samengevat kunnen we zeggen dat nazorg behoort tot de maatschappelijke dienstverlening waar adoptieouders *recht* op hebben. Het is dus geen verplichting (wat een continuering van het wantrouwen zou betekenen), noch een gunst.

Van adoptieouders en adoptiekind naar adoptiegezin

De hele voorbereiding- en screeningsperiode is gedomineerd door de – terechte – opvatting dat adoptiekinderen recht hebben op ouders en niet omgekeerd. Het gevolg is echter dat er een perceptie ontstaat dat noden en behoeften van adoptiekinderen fundamenteel verschillen van die van adoptieouders. Ook aan die perceptie moet duidelijk een eind komen met de komst van het adoptiekind in zijn gezin.

Adoptieouders zijn bezorgd om hun kinderen en maken de zorgen van hun kinderen tot de hunne. Ze coachen bijvoorbeeld professionelen (zoals leraren) over hoe met hun kind om te gaan en stellen zich soms zelf als semi-professionelen op. Omgekeerd leren ze om adoptieouder te zijn door hun kinderen. Het gaat om complexe en wederkerige interacties die het gezin vormen, een geheel dat meer is dan de som van de delen. Ook biologisch eigen kinderen maken deel uit van die complexiteit. Zo verwoorden adoptieouders het ook: "Ineens waren wij een gezin". Het gaat om "instant intimiteit". Het moet voor adoptieouders duidelijk dat nazorg achter hun *hele gezin* staat.

Het ene gezin is het andere niet

Ouders verschillen van elkaar. Ze hebben andere behoeften en noden, sommige ouders hebben veel steun aan hun informele netwerken, andere hebben eerder beperkte netwerken, er zijn eenoudergezinnen, gezinnen met biologische kinderen, enz. Ook kinderen verschillen van elkaar. Sommigen bloeien onmiddellijk open, anderen zijn meer teruggetrokken, sommigen hebben wat problemen of leermoeilijkheden anderen niet. Ze verschillen ook in leeftijd: peuters roepen nu eenmaal andere vragen op dan pubers. Daarom kan het nooit het streefdoel zijn om een vorm van nazorg te ontwikkelen die voor iedereen geschikt is. Wat voor de ene ondersteunend is, is dat niet voor de andere. Uitspraken als “wie het meest nodig heeft, komt niet” hebben daarom geen enkele zin. Het zal eerder belangrijk zijn een brede variëteit aan dienstverlening uit te bouwen, zodat iedereen wel ergens zijn gading vindt.

Zijn “Special needs” adoptiekinderen ook welkom?

Het voorgaande geldt voor alle adoptiegezinnen, maar des te meer voor kinderen met “special needs”. Ouders van adoptiekinderen met bijzondere zorgbehoeften hebben nog meer het gevoel dat ze ‘het zelf gezocht hebben’. Terwijl de samenleving van hen iets extra vraagt, blijkt te vaak dat zij op hun vraag om ondersteuning geen gehoor krijgen. Ze hebben het moeilijk om hun weg te vinden in de gespecialiseerde hulpverlening en eenmaal die weg gevonden, blijkt er amper plaats te zijn voor hen. Dat vraagt om een breder maatschappelijk debat. Een samenleving die de adoptie van “special needs” kinderen mogelijk maakt, moet ook zorgen dat deze kinderen en hun ouders welkom zijn en dat voorzien wordt in de ondersteuning waar deze gezinnen recht op hebben.

2. De organisatie van de nazorg

Zoals gezegd, dient er een duidelijke breuk geïnstalleerd te worden tussen de periode voor en na de feitelijke adoptie. De periode voor de adoptie is gekenmerkt door de zoektocht van ouders voor een kind, met alle twijfels, onzekerheden en spanning van dien voor de kandidaat-adoptieouders. De periode nadien moet gekenmerkt zijn door een engagement van de dienstverlening, die achter het hele adoptiegezin staat. Dat betekent dat er best een scheiding komt tussen de rapportageplicht tegenover de herkomstlanden en de emotionele en andere ondersteuning.

De rapportageplicht

De rapportageplicht houdt in dat de adoptiediensten regelmatig informatie opvragen aan de adoptieouders en deze informatie beschikbaar stellen voor de herkomstlanden. Adoptieouders vinden dat een goede zaak en zijn blij dat men geïnteresseerd is in hoe het met hun kind gaat. Tegelijk hebben sommige adoptieouders wel bedenkingen bij de manier waarop dat door sommige adoptiediensten wordt ingevuld als een eerder administratieve verplichting. In die gevallen ervaren zij weinig betrokkenheid. Omdat het wenselijk is de periode voor en na de adoptie te scheiden en omwille van de soms moeilijke relatie die adoptieouders met de adoptiediensten opgebouwd hebben in de periode voor de feitelijke adoptie, is het best deze rapportageplicht goed te onderscheiden van de nazorg. We stellen daarom voor de contacten in het kader van die rapportageplicht verder niet als nazorg te benoemen.

Lotgenotencontact en informele steun

Uit de internationale literatuur en uit vorig onderzoek blijkt telkens weer dat informele sociale steun een van de belangrijkste (en meest universele) vormen van steun betekent. Ook in dit onderzoek met adoptiegezinnen komen we tot dezelfde conclusie. Natuurlijk vinden adoptieouders veel steun bij familie, grootouders, en zeker ook hun (adoptie)kinderen. Maar contacten met lotgenoten blijven voor heel veel adoptiegezinnen een belangrijke vorm van bijkomende ondersteuning. Onder lotgenoten is geen verantwoording nodig. Er is een veiligheid die het mogelijk maakt verschillen te exploreren in een vrije confrontatie. Vrij omdat er geen dwingend advies is van een expert die weet hoe het moet. Maar niet vrijblijvend, omdat er steeds een confrontatie is met wat anderen denken (over de eerste weken waarin gehechtheid centraal staat, tot en met over gevoelens bij de rootsreizen).

De mate waarin "gelijkheid" en "verschil" een rol spelen in lotgenotencontact is dan weer erg verschillend van de ene adoptieouder tot de andere en van het ene moment tot het andere, mede door de gelaagde identiteit van adoptieouders. Soms is het wenselijk om met ouders van adoptiekinderen van dezelfde leeftijd samen te zitten en dan weer niet. Soms heeft het zin om met alleenstaande adoptieouders onder elkaar te zijn, maar niet altijd. Soms willen adoptieouders van "special needs kinderen" met elkaar ervaringen uitwisselen, maar ze willen niet steeds apart genomen worden. Dat betekent dat een grote variëteit aan mogelijkheden tot lotgenotencontact wenselijk is. De adoptieouders in dit onderzoek hebben benadrukt dat ze erg tevreden zijn met de manier waarop de V.A.G. die taak opneemt.

Adoptiealert maken van de reguliere hulpverlening

In de aspecten van visie en missie die we beschreven, gaven we aan dat het duidelijk moet zijn dat adoptiegezinnen evenzeer op de samenleving moeten kunnen rekenen, dan de samenleving op hen gerekend heeft. Die samenleving heeft van hen iets extra's gevraagd. Dat moeten zij ook op hun beurt van die samenleving kunnen vragen. Het adoptiealert maken van de reguliere hulpverlening zou daar in belangrijke mate kunnen toe bijdragen. Dat betekent niet dat elke hulpverlener adoptie-expert moet worden. Adoptieouders willen ook niet dat hun kind steeds als een speciaal adoptiegeval gezien wordt. Het betekent wel dat reguliere hulpverleners a) een minimale kennis hebben over adoptiespecifieke aspecten; b) de professionele en relationele deskundigheid hebben om aan te voelen wanneer het opportuun is om die kennis in te zetten en wanneer niet. Het zou een belangrijke maatschappelijke taak voor het Steunpunt Nazorg kunnen zijn om hier toe bij te dragen, zowel via de opleiding als de bijscholing van uiteenlopende beroepsgroepen, gaande van artsen tot psychologen, pedagogen, CLB-medewerkers, leraren e.d. In dit kader kan ook naar Kind en Gezin gekeken worden. Het systematisch opnemen van adoptiekinderen in de reguliere dienstverlening inzake preventieve gezinszorg (huisbezoeken, consultatiebureaus) zou een belangrijk signaal kunnen zijn dat het adoptiekind inderdaad welkom is in deze samenleving, ongeacht zijn of haar leeftijd bij aankomst.

Gespecialiseerde hulpverlening

Adoptieouders zijn het niet eens over de vraag of de hulpverlening categoriaal moet zijn of niet. Dit hangt samen met de af- of aanwezigheid van problemen: de behoefte aan categoriale hulp neemt toe naarmate de problemen ernstiger worden. De nood aan nazorg verhoogt met de toename van "speciale" adoptiekinderen. De adoptiekaart volstaat niet voor de huidige gestelde hulpvragen, terwijl er waarschijnlijk ook nog hulpvragen zijn die niet gesteld worden. Vooral hulpverleners met adoptiespecifieke kennis (met lange ervaring met adoptieproblemen of met eigen adoptiekinderen) zijn moeilijk te vinden voor ouders die er naar zoeken. Wanneer er zich meer ernstige problemen voordoen, zoeken adoptieouders soms eindeloos naar gepaste hulpverlening tot in het buitenland (Nederland). De ervaringen die adoptieouders ons meedeelden in dit onderzoek wijzen er op dat er ofwel te weinig gespecialiseerde hulpverlening bestaat ofwel dat de bestaande hulpverlening te weinig gekend is. Wellicht zijn beiden waar. Het

Steunpunt Nazorg zou een taak kunnen opnemen in a) het sensibiliseren van hulpverleners om zich te specialiseren in deze materie; b) de netwerking tussen adoptiespecialisten te bevorderen om zo de ervaring en kennis verder te ontwikkelen en c) de bekendmaking van dit netwerk bij adoptiegezinnen te versterken.

Belangenbehartiging en informatie

Adoptieouders geven aan erg tevreden te zijn met de informatiefunctie die opgenomen wordt door de V.A.G. Sommige adoptieouders komen graag uit hun zetel om informatie te bekomen. Het zijn reflexieve ouders die op een bijna professionele manier opvoeden. Adoptieouders nemen zelf ook een rol in het verspreiden van adoptiekennis. Moeders gaan naar infoavonden en vertellen alles aan hun partner, de ene ouder vertelt iets aan de andere, er zijn internetfora waar ouders elkaar informeren, ...

Dat betekent niet noodzakelijk dat ze ook steeds mondige ouders zijn, omdat ze net met het gevoel zitten het "zelf gezocht te hebben". Machtsonevenwichten, die opgebouwd zijn in de periode voor de feitelijke adoptie, blijven en dat klopt niet. Het Steunpunt Nazorg kan een rol spelen om hun stem te laten klinken in beleidsbeslissingen die hen aangaan en hen hierbij te betrekken. Dat is ook belangrijk om te zorgen dat problemen niet steeds als individuele problemen ervaren of gedefinieerd worden.

Op die manier draagt het Steunpunt bij tot de probleemdefiniëring en het opnemen van een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat houdt in dat men initiatieven neemt op het vlak van visievorming naar alle actoren in de adoptie.